

SĄDOWE POSTĘPOWANIE EGZEKUCYJNE W SPRAWACH CYWILNYCH

Andrzej Marciniak

WYDANIE

3

SĄDOWE POSTĘPOWANIE EGZEKUCYJNE W SPRAWACH CYWILNYCH

Andrzej Marciniak

BIBLIOTEKA SĄDOWA

WYDANIE **3**

Stan prawny na 1 marca 2026 r.

Wydawca
Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący
Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne
Violet Design

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2026

ISBN 978-83-8438-264-6
3. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 692 477 076
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
---------------------	----

Przedmowa.....	17
----------------	----

Część pierwsza ZAGADNIENIA OGÓLNE

Rozdział 1

Uwagi wstępne.....	21
1.1. Pojęcie i cel egzekucji oraz postępowania egzekucyjnego	21
1.2. Egzekucja a państwo.....	26
1.3. Rodzaje egzekucji i postępowania egzekucyjnego	32
1.4. Postępowanie egzekucyjne a postępowanie cywilne rozpoznawcze.....	35
1.5. Zasady postępowania egzekucyjnego	40
1.5.1. Uwagi wstępne	40
1.5.2. Zasada dyspozycyjności	42
1.5.3. Zasada formalizmu postępowania.....	45
1.5.4. Inne zasady	47
1.6. Pozaegzekucyjne tryby zaspokojenia wierzyciela	61
1.7. Jurysdykcja krajowa w postępowaniu egzekucyjnym	64

Rozdział 2

Źródła sądowego prawa egzekucyjnego	69
2.1. Źródła prawa egzekucyjnego.....	69
2.2. Problem kodyfikacji prawa postępowania egzekucyjnego	75
2.3. Literatura prawa egzekucyjnego.....	77

Rozdział 3

Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do innych postępowań	83
3.1. Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do postępowania egzekucyjnego w administracji.....	83

3.2. Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do postępowania upadłościowego	86
3.3. Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do postępowania restrukturyzacyjnego	91
3.4. Stosunek sądowego postępowania egzekucyjnego do postępowania karnego wykonawczego	97

Rozdział 4

Podmioty postępowania egzekucyjnego	103
4.1. Uwagi wprowadzające	103
4.2. Organy egzekucyjne	105
4.2.1. Rodzaje i właściwość organów egzekucyjnych	105
4.2.2. Wyłączenie sędziego i komornika sądowego	113
4.2.3. Sąd rejonowy jako sąd egzekucyjny	113
4.2.4. Nadzór sądu rejonowego nad czynnościami komornika	115
4.2.5. Nadzór administracyjny i samorządowy nad komornikiem	118
4.2.6. Odpowiedzialność odszkodowawcza i dyscyplinarna komornika ...	120
4.2.7. Inne organy postępowania egzekucyjnego	124
4.3. Uczestnicy właściwego postępowania egzekucyjnego	127
4.3.1. Strony	127
4.3.2. Zdolność sądowa, zdolność procesowa i legitymacja procesowa ...	130
4.3.3. Współuczestnictwo	133
4.3.4. Inni uczestnicy	134
4.3.5. Pełnomocnictwo w postępowaniu egzekucyjnym	135

Rozdział 5

Czynności postępowania egzekucyjnego	139
5.1. Pojęcie, rodzaje i ogólna charakterystyka	139
5.2. Pojęcie i system środków przymusu	143

Rozdział 6

Koszty postępowania egzekucyjnego	161
6.1. Pojęcie i rodzaje kosztów postępowania egzekucyjnego	161
6.2. Funkcje kosztów postępowania egzekucyjnego	170
6.3. Zwolnienie od kosztów sądowych i komorniczych oraz obniżenie opłaty komorniczej	173
6.4. Zasady zwrotu kosztów postępowania egzekucyjnego	176
6.5. Czasowy zasięg mocy obowiązującej ustawy o kosztach komorniczych ...	179

Rozdział 7

Podstawa egzekucji	183
7.1. Uwagi wstępne	183
7.2. Tytuły egzekucyjne	186

7.3. Klauzula wykonalności.....	197
7.3.1. Pojęcie i ogólna charakterystyka klauzuli wykonalności.....	197
7.3.2. Nadanie klauzuli wykonalności krajowym tytułom egzekucyjnym	199
7.4. Wydanie dalszego i ponownego tytułu wykonawczego.....	214
7.5. Tytuły wykonawcze szczególne	217
7.6. Europejskie tytuły wykonawcze	224
7.6.1. Rodzaje. Ogólna charakterystyka	224
7.6.2. Dostosowanie europejskiego tytułu wykonawczego.....	229
7.6.3. Odmowa wykonania europejskiego tytułu wykonawczego.....	231
7.7. Europejskie zaświadczenia, wyciągi i stwierdzenia sądu polskiego.....	235
7.7.1. Uwagi ogólne.....	235
7.7.2. Zaświadczenie europejskiego tytułu egzekucyjnego	235
7.7.3. Stwierdzenie wykonalności europejskiego nakazu zapłaty	240
7.7.4. Zaświadczenie dotyczące orzeczenia wydanego w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń	241
7.7.5. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach cywilnych i handlowych	242
7.7.6. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej	244
7.7.7. Wyciągi z orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach alimentacyjnych	245
7.7.8. Zaświadczenia dotyczące orzeczeń obejmujących środki ochrony w sprawach cywilnych	246

Rozdział 8

Środki zaskarżenia	249
8.1. Pojęcie i systematyka środków zaskarżenia.....	249
8.2. Zażalenie	250
8.3. Skarga na czynności komornika i skarga na postanowienie referendarza sądowego.....	257
8.3.1. Skarga na czynności komornika	257
8.3.2. Skarga na postanowienie referendarza sądowego.....	263
8.4. Zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji.....	265
8.5. Skarga na plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji przez zarząd przymusowy.....	267
8.6. Skarga kasacyjna i skarga o wznowienie postępowania.....	267
8.7. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.....	268
8.8. Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.....	269
8.9. Skarga nadzwyczajna.....	271

Rozdział 9

Wszczęcie egzekucji i dalsze czynności egzekucyjne	275
9.1. Wszczęcie egzekucji.....	275
9.2. Dalsze czynności egzekucyjne	289
9.3. Zbieg egzekucji i zabezpieczenia roszczeń	296
9.3.1. Uwagi wstępne	296
9.3.2. Zbieg egzekucji sądowej i administracyjnej	298
9.3.3. Zbieg egzekucji sądowych	301
9.3.4. Zbieg egzekucji i zabezpieczenia roszczeń.....	302

Rozdział 10

Zawieszenie, ograniczenie i umorzenie postępowania egzekucyjnego	307
10.1. Uwagi wstępne.....	307
10.2. Zawieszenie postępowania egzekucyjnego	308
10.3. Wstrzymanie czynności egzekucyjnych i egzekucji.....	314
10.4. Ograniczenie postępowania egzekucyjnego do środków zabezpieczających	316
10.5. Umorzenie postępowania egzekucyjnego	319

Rozdział 11

Ograniczenia egzekucji	325
11.1. Uwagi ogólne	325
11.2. Ograniczenia egzekucji o charakterze podmiotowym	325
11.3. Ograniczenia egzekucji o charakterze przedmiotowym	326

Rozdział 12

Powództwa przeciwegzekucyjne	335
12.1. Uwagi wstępne.....	335
12.2. Powództwo opozycyjne.....	337
12.2.1. Rodzaje powództw opozycyjnych	337
12.2.2. Powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności... ..	337
12.2.3. Powództwo o ustalenie nieistnienia należności.....	342
12.2.4. Powództwo o ustalenie utraty wykonalności tytułu egzekucyjnego i wykonawczego	344
12.2.5. Powództwo o umorzenie sądowego albo administracyjnego postępowania egzekucyjnego.....	344
12.3. Powództwo ekscydencyjne albo interwencyjne	345

Część druga

EGZEKUCJA ŚWIADCZEŃ PIENIĘŻNYCH

Rozdział 13

Egzekucja z ruchomości	353
13.1. Uwagi wstępne.....	353
13.2. Zajęcie ruchomości.....	354
13.3. Dozór zajętych ruchomości.....	358
13.4. Sprzedaż	360
13.5. Sprzedaż w drodze licytacji elektronicznej.....	367

Rozdział 14

Egzekucja z wynagrodzenia za pracę	373
14.1. Uwagi wstępne.....	373
14.2. Zajęcie wynagrodzenia za pracę.....	375
14.3. Skutki zajęcia.....	376
14.4. Dalsze czynności egzekucyjne.....	379

Rozdział 15

Egzekucja z rachunków bankowych	381
15.1. Uwagi wstępne.....	381
15.2. Egzekucja z rachunku zwykłego.....	383
15.3. Egzekucja z rachunku wspólnego.....	386
15.4. Egzekucja z rachunku, na który wystawiono dowód imienny.....	388

Rozdział 16

Egzekucja z innych wierzytelności.....	391
16.1. Pojęcie innych wierzytelności.....	391
16.2. Ogólna charakterystyka egzekucji z innych wierzytelności.....	392
16.3. Zajęcie wierzytelności	393
16.4. Realizacja zajętej wierzytelności.....	398

Rozdział 17

Egzekucja z innych praw majątkowych.....	403
17.1. Pojęcie innych praw majątkowych	403
17.2. Uwagi ogólne o egzekucji z innych praw majątkowych.....	404
17.3. Zajęcie innego prawa majątkowego.....	405
17.4. Realizacja zajęcia.....	409
17.5. Egzekucja z instrumentów finansowych.....	410

Rozdział 18

Wyjawienie majątku	415
18.1. Uwagi wprowadzające.....	415
18.2. Przesłanki wyjawienia majątku.....	416
18.3. Przebieg postępowania.....	417
18.4. Przedmiotowy zasięg mocy obowiązującej przepisów o wyjawieniu majątku.....	421

Rozdział 19

Egzekucja z nieruchomości	423
19.1. Uwagi wstępne.....	423
19.2. Zwykła egzekucja z nieruchomości.....	426
19.2.1. Uwagi ogólne.....	426
19.2.2. Zajęcie.....	427
19.2.3. Opis i oszacowanie	434
19.2.4. Licytacja	438
19.2.5. Sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej	446
19.2.6. Przybicie.....	450
19.2.7. Przysądzenie własności.....	451
19.2.8. Przedmiotowy zasięg mocy obowiązującej przepisów o egzekucji z nieruchomości.....	454
19.3. Egzekucja z ułamkowej części nieruchomości.....	455
19.4. Egzekucja z użytkowania wieczystego.....	456
19.5. Uproszczona egzekucja z nieruchomości.....	457
19.6. Egzekucja ze statków morskich	459
19.7. Egzekucja ze spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu oraz z miejsc postojowych w garażach wielostanowiskowych i garaży wolnostojących	461
19.8. Egzekucja z lokali stanowiących odrębne nieruchomości.....	462

Rozdział 20

Podział sumy uzyskanej z egzekucji	463
20.1. Plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji	463
20.1.1. Uwagi ogólne.....	463
20.1.2. Zasada uprzywilejowania	465
20.1.3. Zasada równorzędności.....	473
20.2. Postępowanie podziałowe.....	474
20.2.1. Wszczęcie postępowania.....	474
20.2.2. Uczestnicy postępowania	475
20.2.3. Plan podziału.....	477
20.2.4. Wykonanie planu podziału	480

Część trzecia
SZCZEGÓLNE RODZAJE EGZEKUCJI

Rozdział 21

Egzekucja świadczeń niepieniężnych	485
21.1. Uwagi wstępne.....	485
21.2. Egzekucja wydania rzeczy ruchomej	485
21.3. Egzekucja wydania nieruchomości, statku albo opróżnienia pomieszczenia	487
21.4. Egzekucja wykonania czynności, którą za dłużnika może wykonać także inna osoba.....	491
21.5. Egzekucja wykonania czynności, której za dłużnika nie może wykonać inna osoba	493
21.6. Egzekucja zaniechania pewnej czynności lub nieprzeszkadzania czynności wierzyciela	497

Rozdział 22

Egzekucja z udziałem Skarbu Państwa, Narodowego Banku Polskiego i przedsiębiorców	501
22.1. Egzekucja z udziałem Skarbu Państwa.....	501
22.2. Egzekucja z udziałem Narodowego Banku Polskiego	504
22.3. Egzekucja z udziałem przedsiębiorców	505
22.3.1. Uwagi wstępne	505
22.3.2. Przedmiotowe ograniczenia egzekucji	506
22.3.3. Egzekucja przez zarząd przymusowy	507
22.3.4. Egzekucja przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego.....	510

Rozdział 23

Egzekucja w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej	515
23.1. Ogólna charakterystyka.....	515
23.2. Przebieg egzekucji.....	516

Rozdział 24

Egzekucja świadczeń alimentacyjnych.....	519
24.1. Cel egzekucji. Pojęcie świadczeń alimentacyjnych.....	519
24.2. Odrębności egzekucji	519
24.3. Fundusz alimentacyjny	523
24.4. Odpowiedzialność pracodawcy dłużnika alimentacyjnego.....	523
24.5. Odpowiedzialność karna dłużnika alimentacyjnego.....	524

Bibliografia.....	525
--------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)
- k.k.s. – ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2025 r. poz. 633)
- k.k.w. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2025 r. poz. 911 ze zm.)
- k.m. – ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2023 r. poz. 1309)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2025 r. poz. 277)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- k.p.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 46 ze zm.)
- k.r.o. – ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2026 r. poz. 236)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
- k.w.h. – ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2025 r. poz. 341 ze zm.)
- o.p. – ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2025 r. poz. 111 ze zm.)
- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2026 r. poz. 143)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2026 r. poz. 38)
- pr. rest. – ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2024 r. poz. 1428 ze zm.)
- pr. spół. – ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2024 r. poz. 593 ze zm.)
- pr. up. – ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2025 r. poz. 614 ze zm.)

- p.u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
- r.c.k. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 30.11.2018 r. w sprawie czynności Krajowej Rady Komorniczej umożliwiających komornikom prowadzenie egzekucji na podstawie elektronicznego tytułu wykonawczego oraz czynności komornika dokonywanych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego w postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U. z 2023 r. poz. 500)
- r.e.g. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 29.07.2016 r. w sprawie sposobu prowadzenia egzekucji grzywn i kar pieniężnych orzeczonych w postępowaniu cywilnym, a także kosztów sądowych w sprawach cywilnych, przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. poz. 1227)
- r.e.k.w. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 6.10.2016 r. w sprawie czynności sądu związanych z nadawaniem klauzuli wykonalności elektronicznym tytułem egzekucyjnym oraz sposobu przechowywania i posługiwania się elektronicznymi tytułami wykonawczymi (Dz.U. poz. 1739)
- r.l.e.r. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.09.2016 r. w sprawie sposobu przeprowadzenia licytacji elektronicznej ruchomości w sądowym postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 995)
- rozporządzenie nr 805/2004 – rozporządzenie (WE) nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady nr 805/2004 z 21.04.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (Dz.Urz. UE L 143, s. 15, ze zm.)
- rozporządzenie nr 1896/2006 – rozporządzenie (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1896/2006 z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz.Urz. UE L 399, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 861/2007 – rozporządzenie (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń (Dz.Urz. UE L 199, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 4/2009 – rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.Urz. UE L 7, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 1215/2012 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 606/2013 – rozporządzenie Parlamentu
- rozporządzenie nr 2019/1111 – rozporządzenie Rady (UE) nr 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę (wersja przekształcona) (Dz.Urz. UE L 178, s. 1, ze sprost.)
- r.u.s.p. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1325 ze zm.)

u.b.f.g.	-	ustawa z 10.06.2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji (Dz.U. z 2025 r. poz. 643 ze zm.)
u.e.r.	-	ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1749)
u.k.k.	-	ustawa z 28.02.2018 r. o kosztach komorniczych (Dz.U. z 2024 r. poz. 377)
u.k.s.	-	ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1458 ze zm.)
u.k.s.c.	-	ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1228)
u.k.s.e.	-	ustawa z 29.08.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2018 r. poz. 1309 ze zm.) – nieobowiązująca
u.o.i.f.	-	ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2024 r. poz. 722 ze zm.)
u.o.p.l.	-	ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 725)
u.p.e.a.	-	ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2025 r. poz. 132 ze zm.)
u.s.m.	-	ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 558)
u.s.u.s.	-	ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2026 r. poz. 199 ze zm.)
ustawa o NBP	-	ustawa z 29.08.1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. z 2022 r. poz. 2025)
ustawa o SN	-	ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)
u.w.l.	-	ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2026 r. poz. 232)
u.z.r.	-	ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2018 r. poz. 2017)

Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

AUŁ	-	Acta Universitatis Lodziensis
AUW	-	Acta Universitatis Wratislaviensis
Dz.U.	-	Dziennik Ustaw
Dz.Urz.	-	Dziennik Urzędowy
Mon. Praw.	-	Monitor Prawniczy
NP	-	Nowe Prawo
OSN	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNCP	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy
OSNPG	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	-	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	-	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
Pał.	-	Palestra
PB	-	Prawo Bankowe

PE	-	Problemy Egzekucji
PES	-	Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	-	Państwo i Prawo
PPC	-	Polski Proces Cywilny
PPE	-	Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPPM	-	Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego
PS	-	Przegląd Sądowy
Rej.	-	Rejent
SC	-	Studia Cywilistyczne
ZNUJ	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Instytucje

SA	-	Sąd Apelacyjny
KRK	-	Krajowa Rada Komornicza
MS	-	Minister Sprawiedliwości
NBP	-	Narodowy Bank Polski
RM	-	Rada Ministrów
SN	-	Sąd Najwyższy

PRZEDMOWA

W ostatnich kilkudziesięciu latach nastąpiły w Polsce zasadnicze przemiany polityczne i gospodarcze. Właściwemu dla tych przemian rozwojowi gospodarki rynkowej towarzyszy intensywny wzrost działalności kredytowej i pożyczkowej, czego ubocznym refleksem są niepożądane stany zaległości płatniczych i niewypłacalności dłużników. W rezultacie tych zjawisk wzrosło istotnie znaczenie egzekucji sądowej jako niezbędnego instrumentu procesowego mającego na celu ochronę praw podmiotowych. W latach tych nastąpił również wzrost ogólnego zainteresowania postępowaniem egzekucyjnym w sprawach cywilnych. Świadczą o tym zarówno liczne zmiany prawa regulującego to postępowanie, czyli prawa egzekucyjnego, jak i znaczny wzrost liczby wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego poświęconych wykładni tego prawa. Obserwujemy też duże zainteresowanie problematyką prawa egzekucyjnego w literaturze prawa postępowania cywilnego.

Egzekucja sądowa stała się w ostatnich latach poważnym problemem społecznym. W środkach masowego przekazu pojawiają się wypowiedzi publicystyczne na jej temat wykazujące często brak znajomości elementarnych zasad rządzących sądowym postępowaniem egzekucyjnym. Towarzyszą temu niejednokrotnie publiczne wypowiedzi czołowych polityków państwowych i samorządowych oraz – niestety – niektórych sędziów o odmowie wykonania prawomocnego wyroku sądowego, co nie spotyka się w zasadzie z żadnymi konsekwencjami. Wpisuje się to niewątpliwie w trwający od dziesięciu lat w Polsce kryzys praworządności. Wszystko to przyczynia się do kształtowania społecznie niewłaściwych wzorców zachowań i postaw, lekceważenia prawa i wymiaru sprawiedliwości. Zjawiskom takim przeciwdziałać może m.in. pogłębiona znajomość prawa egzekucyjnego i wartości, którym ono służy.

Poznanie prawa egzekucyjnego, jego idei i założeń powinno służyć również ustawodawcy w nadawaniu sądowemu postępowaniu egzekucyjnemu najbardziej optymalnego kształtu legislacyjnego. Jest to konieczne nie tylko ze względu na skuteczność egzekucji, niezbędnej do właściwej ochrony praw wierzyciela, ale także z uwagi na potrzebę ochrony praw dłużnika oraz osób trzecich. W trybie postępowania egzekucyjnego dochodzi bowiem do silnej ingerencji organów egzekucyjnych w sferę konstytucyjnie chronionych praw i wolności człowieka i obywatela.

Akty prawne normujące postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych są nowelizowane najczęściej w okresach społecznej krytyki niskiej efektywności egzekucji sądowej. Podjęte w tym zakresie wysiłki legislacyjne nie zawsze przynoszą oczekiwane rezultaty. Jest to zrozumiałe, jeżeli ma się na uwadze fakt, że zasadniczym czynnikiem decydującym o skuteczności egzekucji sądowej jest stan majątkowy dłużnika. Najdoskonalszy system prawa egzekucyjnego i najlepiej zorganizowany system organów egzekucyjnych nie przyniesie oczekiwanych efektów, jeżeli dłużnik nie dysponuje odpowiednim majątkiem. W sferze zobowiązań umownych powinno to zmuszać do starannego doboru kontrahentów oraz właściwego zabezpieczenia wierzytelności.

Książka ukazuje aktualny zarys sądowego postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych. Wskazane zostały możliwie wyczerpująco przepisy regulujące postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych. Dotyczy to zarówno przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o komornikach sądowych, ustawy o kosztach komorniczych oraz innych ustaw, jak i przepisów wykonawczych. Powinno to ułatwić studia nad prawem egzekucyjnym przez sięganie do właściwych przepisów. Powiązania pomiędzy niektórymi zagadnieniami zostały zaznaczone przez odesłanie do innych odpowiednich fragmentów książki.

Część pierwsza

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Rozdział 1

UWAGI WSTĘPNE

1.1. Pojęcie i cel egzekucji oraz postępowania egzekucyjnego

Głównym celem postępowania cywilnego jest realizacja norm prawa cywilnego. Osiągnięcie tego celu nie zawsze jest możliwe w rozpoznawczym stadium postępowania cywilnego (procesie, postępowaniu nieprocesowym). Postępowanie rozpoznawcze ma zasadniczo na celu ustalenie istnienia lub nieistnienia normy prawnej indywidualno-konkretnej. Do urzeczywistnienia niektórych norm prawnych nie wystarczy ich ustalenie w postępowaniu rozpoznawczym, lecz konieczne jest ponadto zastosowanie się do ich treści. Dotyczy to norm nakazujących i zakazujących, czyli nakładających na dany podmiot obowiązek określonego zachowania, z wyjątkiem norm nakazujących złożenie oznaczonego oświadczenia woli, których urzeczywistnienie następuje przez ich kształtujące ustalenie (art. 64 k.c., art. 1047 k.p.c.).

W uwagach dotyczących realizacji norm prawnych mamy na względzie normy o charakterze indywidualno-konkretnym. Norma tego rodzaju obejmuje swym działaniem podmioty indywidualnie oznaczone oraz stan faktyczny, który nie jest jedynie przyjętą w ustawie hipotezą, lecz stanem zaszłym w rzeczywistości. W przeciwieństwie do norm o charakterze generalno-abstrakcyjnym albo ogólnych, które występują w przepisach aktów normatywnych (np. w art. 222, 353, 415 k.c.), normy indywidualno-konkretne powstają w momencie zaistnienia w rzeczywistości stanu faktycznego określonego w hipotezie danej normy ustawowej. Postępowanie cywilne służy ustalaniu i urzeczywistnieniu norm indywidualno-konkretnych¹.

Nałożony normą prawną obowiązek określonego zachowania się, czyli świadczenia, może polegać na daniu pieniędzy lub innej rzeczy (*dare*), wykonaniu określonej czynności (*facere*), zaniechaniu pewnej czynności lub nieprzeszkadzaniu czynności drugiego

¹ Por. J. Wróblewski, *Norma generalna i norma indywidualna*, ZNUŁ, „Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1962/23, seria I, s. 3 i n.; L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Toruń 2004, s. 60 i n., W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 38 i n.

podmiotu (*non facere, pati*)². Podporządkowanie się takiemu obowiązkowi powinno nastąpić przez dobrowolne spełnienie świadczenia. W przeciwnym wypadku zachodzi konieczność przymusowego urzeczywistnienia wspomnianej normy prawnej w drodze egzekucji.

Urzeczywistnienie normy prawnej w takim trybie jest możliwe po uprzednim ustaleniu jej istnienia w odpowiednim akcie, który w najwyższym stopniu daje pewność, że ustalona nim norma prawna, nakładająca obowiązek świadczenia, rzeczywiście istnieje. Akt taki nazywany jest w prawie egzekucyjnym **tytułem wykonawczym**. Stanowi on podstawę egzekucji (art. 776 k.p.c.). Wyjątkowo podstawą egzekucji może być **tytuł egzekucyjny**. Tytuł wykonawczy i tytuł egzekucyjny powstają zazwyczaj w postępowaniu cywilnym; mogą powstać jednak w trybie pozasądowym (zob. rozdział 7).

Istotną cechą egzekucji jest **przymus**, będący atrybutem władzy państwowej. W nim zasadniczo wyraża się różnica między dobrowolnym spełnieniem przez dłużnika świadczenia należnego wierzycielowi a uzyskaniem tego świadczenia w drodze egzekucji.

Przymusowe urzeczywistnianie norm prawnych w drodze egzekucji należy do zadań państwa, które powołuje do tego odpowiednie organy, zwane organami egzekucyjnymi (np. art. 760¹, 761, 804, 818 k.p.c.), szczegółowo reguluje przebieg postępowania mającego na celu przeprowadzenie egzekucji, zwanego postępowaniem egzekucyjnym, oraz zapewnia kontrolę procesową sądu nad czynnościami egzekucyjnymi.

Na podstawie uwag poczynionych na temat egzekucji można sformułować jej następującą definicję.

Egzekucja polega na zastosowaniu przez powołane do tego organy egzekucyjne przewidzianych prawem środków przymusu w celu uzyskania od dłużnika należnego wierzycielowi świadczenia ustalonego w odpowiednim akcie (tytułe wykonawczym albo tytułe egzekucyjnym).

W nauce postępowania cywilnego zgodnie podkreśla się przydatność oraz duże walory jurydyczne egzekucji jako niezwyklego instrumentu prawnoprocesowego w skutecznej realizacji norm prawnych. Egzekucja niesie jednak ze sobą dla dłużnika wiele niekorzystnych następstw, urastających często do poważnych problemów życiowych i społecznych. Charakterystyczny dla egzekucji element przymusu powoduje, że w zakresie stosunków cywilnoprawnych jest ona jedną z najdalej idących sankcji prawnych. Zaznaczyć przy

² Podział ten, stanowiący pewną reminiscencję podziału wywodzącego się z prawa rzymskiego, znajduje swoje uzasadnienie w prawie egzekucyjnym, które reguluje egzekucję świadczeń pieniężnych (art. 844–1022 k.p.c.), wydania ruchomości albo innej rzeczy (art. 1041–1046 k.p.c.), wykonania określonej czynności (art. 1049–1050 k.p.c.), zaniechania pewnej czynności lub nieprzeszkadzania czynności wierzyciela (art. 1051 k.p.c.).

tym wypada, że egzekucja w postępowaniu cywilnym nie jest konieczna jak kara w postępowaniu karnym, gdyż dłużnik może zawsze jej uniknąć, spełniając dobrowolnie świadczenie, do którego jest zobowiązany.

Niezbędne do zaspokojenia roszczeń wierzyciela zastosowanie przewidzianych prawem środków przymusu wiąże się z silną ingerencją organów egzekucyjnych w zagwarantowaną przepisami Konstytucji RP sferę wolności i praw człowieka i obywatela. Dotyczy to w szczególności prawa do nietykalności i wolności osobistej, prawa do nienaruszalności mieszkania, prawa własności i innych praw majątkowych oraz wolności działalności gospodarczej. W związku z tym dyspozycja środkami przymusu przez organy egzekucyjne musi być ustawowo ściśle określona. Podstawowe znaczenie w tym zakresie ma kwestia prawnej regulacji przesłanek, od których zależy wszczęcie i przeprowadzenie egzekucji. Chodzi przy tym o eliminację niebezpiecznej dowolności w zakresie stosowania środków przymusu, a tym samym zapewnienie dłużnikowi ochrony przed nieuzasadnioną w świetle prawa egzekucją. Nabiera to szczególnego znaczenia w tych systemach prawa procesowego, w których – podobnie jak w systemie prawa polskiego – nastąpiło dość znaczne odgraniczenie postępowania egzekucyjnego od postępowania rozpoznawczego oraz ustrojowo-organizacyjne wyodrębnienie i usamodzielnienie organów egzekucyjnych, które stosownie do ich funkcji uwolnione zostały od zadań jurysdykcyjnych. Wszystkie te potrzeby zaspokaja **postępowanie egzekucyjne, które można określić jako ogół prawnie zorganizowanych czynności związanych z egzekucją.**

W świetle postanowień Kodeksu postępowania cywilnego należy wyróżnić postępowanie egzekucyjne w szerszym i ścisłym znaczeniu. **Postępowanie egzekucyjne w szerszym znaczeniu** oznacza całość materii uregulowanej w części trzeciej Kodeksu, obejmującej zarówno postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, jak i postępowanie mające na celu przeprowadzenie egzekucji oraz postępowanie dotyczące podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Natomiast **postępowanie egzekucyjne w ścisłym znaczeniu** oznacza jedynie postępowanie mające na celu przeprowadzenie egzekucji, na określenie którego w doktrynie używany jest termin „właściwe postępowanie egzekucyjne”. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego posługują się pojęciem postępowania egzekucyjnego najczęściej w znaczeniu ścisłym.

Postępowanie egzekucyjne i egzekucja to dwa podstawowe pojęcia sądowego prawa egzekucyjnego. Rozróżnienie tych pojęć w Kodeksie postępowania cywilnego nie zostało jednak przeprowadzone z pełną konsekwencją. Większość przepisów tego Kodeksu zachowuje należytą dystynkcję między pojęciem egzekucji a pojęciem postępowania egzekucyjnego. Obserwujemy jednak niestety zwiększającą się liczbę przepisów Kodeksu używających tych pojęć w sposób zamienny. W rezultacie powstają pewne nieprawidłowości przy posługiwaniu się pojęciami, o których mowa, polegające przede wszystkim na utożsamianiu postępowania egzekucyjnego z egzekucją. Uwzględniając wyniki głębszych studiów teoretycznych, precyzujących znaczenie obu wymienionych pojęć i ustalających ich wzajemny stosunek, należy stwierdzić, że czym innym jest

postępowanie egzekucyjne, a czym innym egzekucja; każdemu z tych pojęć trzeba nadawać odrębne znaczenie³.

Podkreślając różnice między egzekucją a postępowaniem egzekucyjnym wynikające ze sformułowanych definicji tych pojęć, należy podnieść, że **postępowanie egzekucyjne jest tylko sposobem przeprowadzenia egzekucji. Ta ostatnia zaś nie może się odbyć inaczej, jak tylko w ramach postępowania egzekucyjnego.** Różnice w tym względzie są szczególnie wyraźne, jeżeli uwzględni się chwile wszczęcia postępowania egzekucyjnego i egzekucji. Zgodnie z art. 796 k.p.c. wszczęcie egzekucji następuje w zasadzie na wniosek wierzyciela. Złożenie wniosku o to wszczęcie nie wszczyna jeszcze egzekucji, lecz jedynie postępowanie egzekucyjne. Wszczęcie egzekucji następuje dopiero z chwilą dokonania przez organ egzekucyjny pierwszej czynności egzekucyjnej, przy której doręcza się dłużnikowi zawiadomienie o wszczęciu egzekucji (art. 805 k.p.c.). Stosując pewne uproszczenie, które prowadzi do istotnych uogólnień, można powiedzieć, że postępowanie egzekucyjne wszczyna wierzyciel, natomiast egzekucję – organ egzekucyjny. Między złożeniem wniosku o wszczęcie egzekucji a jej wszczęciem organ egzekucyjny podejmuje czynności, które nie są jeszcze czynnościami egzekucyjnymi, a służą m.in. uzupełnieniu braków formalnych wniosku o wszczęcie egzekucji lub usunięciu niektórych przyczyn niedopuszczalności tego wniosku. Postępowanie egzekucyjne może ograniczyć się do tego stadium początkowego i wówczas do wszczęcia egzekucji nie dojdzie. Dzieje się tak np. w razie zwrotu wniosku o wszczęcie egzekucji lub umorzenia na tym wstępnym etapie postępowania egzekucyjnego. Różnice między egzekucją a postępowaniem egzekucyjnym uwypukla również ustawowa możliwość prowadzenia przeciwko dłużnikowi egzekucji wszystkimi dopuszczalnymi sposobami albo kilkoma sposobami wskazanymi przez wierzyciela w jednym wniosku o wszczęcie egzekucji (art. 799 k.p.c.). W obu tych wypadkach mamy do czynienia ze wszczęciem jednego postępowania egzekucyjnego, w ramach którego prowadzi się kilka odrębnych egzekucji (np. egzekucję jednego świadczenia pieniężnego z wynagrodzenia za pracę i z nieruchomości dłużnika). Odrębność tych dwóch egzekucji jest szczególnie widoczna na etapie sporządzania planów podziału sumy uzyskanej z tych egzekucji. Dla każdej z nich musi być sporządzony odrębny plan podziału.

Egzekucja zostaje efektywnie zakończona z chwilą uzyskania od dłużnika, a niekiedy od osoby trzeciej, przedmiotu dochodzonego świadczenia, na określenie którego w egzekucji świadczeń pieniężnych ustawa używa zwrotu „suma uzyskana z egzekucji” lub „suma uzyskana przez egzekucję” (zob. art. 1023–1040 k.p.c.). Uzyskanie przez komornika tej sumy nie kończy jeszcze postępowania egzekucyjnego. Przechodzi ono do swego ostatniego stadium, w którym zależnie od okoliczności dokonywane są różne czynności, np. wydanie wierzycielowi przedmiotu wyegzekwowanego świadczenia, złożenie przedmiotu tego świadczenia na rachunek depozytowy Ministra Finansów, przysądzenie własności, sporządzenie planu podziału sumy uzyskanej przez egzekucję

³ Por. W. Broniewicz, *Postępowanie egzekucyjne i egzekucja w sprawach cywilnych*, PiP 1980/8, s. 39 i n.

i ewentualne postępowanie wywołane zaskarżeniem tego planu. Ukończenie postępowania egzekucyjnego w takim wypadku komornik stwierdza postanowieniem, rozstrzygając o kosztach (art. 816 § 3 k.p.c.). Postępowanie egzekucyjne na tym ostatnim etapie może zostać również ukończone przez jego umorzenie. Natomiast bezskuteczność egzekucji nie kończy postępowania egzekucyjnego. Niezbędne do tego jest umorzenie postępowania egzekucyjnego z urzędu (art. 824 § 1 pkt 3 k.p.c.).

Zarówno w doktrynie, jak i w praktyce sądowej oraz potocznym użyciu zwykle się posługuje pojęciem „postępowanie wykonawcze” na określenie postępowania egzekucyjnego. Mimo istniejących pomiędzy pojęciem postępowania egzekucyjnego a pojęciem postępowania wykonawczego powiązań i współzależności, nie ma podstaw do utożsamiania tych różnych pojęć. **Postępowanie wykonawcze** jest pojęciem szerszym, odnoszącym się zarówno do przymusowego wykonania orzeczenia sądowego w drodze egzekucji, jak i innych sposobów jego wykonania. W tym ostatnim wypadku chodzi o przewidziane przepisami prawa możliwości przymusowego zaspokojenia wierzyciela bez przeprowadzania postępowania egzekucyjnego i związanego z tym udziału organu egzekucyjnego (zob. pkt 1.6). **Postępowanie egzekucyjne** jest natomiast pojęciem węższym, związanym z wykonaniem tytułu wykonawczego w drodze egzekucji.

W aktach normatywnych oraz w języku prawniczym na określenie egzekucji w sprawach cywilnych używa się często nazwy „**egzekucja sądowa**”, a na określenie postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych – nazwy „**sądowe postępowanie egzekucyjne**”. Należy sądzić, że te nazwy, pozostawiając na uboczu specyfikę i charakter spraw objętych zakresem postępowania egzekucyjnego, większy akcent kładą na identyfikację występujących w nim organów egzekucyjnych. W istocie rzeczy nazwy „egzekucja sądowa” i „sądowe postępowanie egzekucyjne” służą pewnej typizacji egzekucji i postępowania egzekucyjnego celem uzyskania dostatecznej jasności co do ich rodzaju. Chodzi w nich zwłaszcza o odróżnienie egzekucji i postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych od egzekucji i postępowania egzekucyjnego w administracji, na oznaczenie których używa się w ustawodawstwie odpowiednio nazw „egzekucja administracyjna” i „administracyjne postępowanie egzekucyjne”. Pozostawiamy jednak na uboczu kwestię semantycznej poprawności przytoczonych nazw. Interesujące nas nazwy „egzekucja sądowa” i „sądowe postępowanie egzekucyjne” na dobre utrwaliły się w ustawodawstwie, doktrynie oraz w praktyce sądowej i wywołują właściwe skojarzenia. Mogą być zatem używane z powodzeniem, stosownie do kontekstu wypowiedzi, na oznaczenie egzekucji i postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych.

Egzekucja ma przede wszystkim **istotne znaczenie dla wierzyciela**, gdyż zapewnia mu należne środki, niezbędne zwłaszcza do utrzymania się (np. alimenty) oraz do prowadzenia działalności gospodarczej, a także do utrzymania związanej z tą działalnością zdolności kredytowej. Zdolność ta w warunkach gospodarki rynkowej przeciwdziała zatorom płatniczym, obniża wartość kredytu, a w konsekwencji powoduje rozwój stosunków kredytowych, co z kolei sprzyja ogólnemu rozwojowi gospodarstwu. Szybka

i skuteczna egzekucja sądowa w sprawach gospodarczych ma kluczowe znaczenie dla właściwego funkcjonowania współczesnej gospodarki wolnorynkowej, a także wywiera korzystny wpływ na przedsiębiorczość oraz konkurencyjność gospodarki. W tym też przejawia się doniosłe znaczenie społeczne i gospodarcze egzekucji.

Istnienie postępowania egzekucyjnego zapewnia **należyłą ochronę prawną interesów wszystkich podmiotów zainteresowanych tą egzekucją**, w tym również dłużnika. Chodzi zwłaszcza o zapewnienie dłużnikowi niezbędnych do egzystencji środków materialnych oraz o stosowanie środków egzekucyjnych w rozmiarach niezbędnych do osiągnięcia celu egzekucji.

Egzekucja ma również istotne **znaczenie wychowawcze**. Możliwość egzekucji w braku dobrowolnego spełnienia świadczenia przyczynia się niewątpliwie do kształtowania prawidłowych postaw u dłużników co do przestrzegania przepisów obowiązującego prawa oraz wypełniania przez nich obowiązków wobec wierzycieli⁴.

1.2. Egzekucja a państwo

Postępowanie egzekucyjne jest nieodłączną częścią każdego porządku prawnego. Bez egzekucji i związanego z nią przymusu prawnego każdy system ochrony prawnej będzie niedoskonały. Sformalizowane postępowanie egzekucyjne, zabezpieczone autorytetem władzy państwowej, stanowi najlepszą gwarancję tej ochrony.

Przymusowe urzeczywistnianie norm prawnych indywidualno-konkretnych w drodze egzekucji należy do zadań państwa, ze względu na towarzyszący egzekucji przymus, który jest atrybutem władzy państwowej. Nie bez znaczenia pozostaje przy tym społeczno-gospodarcze znaczenie egzekucji, zwłaszcza dla właściwego funkcjonowania współczesnej gospodarki wolnorynkowej, służącej ogólnemu rozwojowi gospodarczemu i cywilizacyjnemu.

W krótkich uwagach natury historycznej warto przypomnieć, że w czasach przedpaństwowych normalną drogą przymusowego urzeczywistniania treści stosunków prawnych i dochodzenia sprawiedliwości była samopomoc. Miała ona najczęściej charakter zemsty prywatnej, prowadzącej do zniszczenia osoby dłużnika poprzez jego zabicie, sprzedaż lub wyjęcie spod prawa.

Także w początkach państwowości feudalnej działalność państwa w sferze ochrony praw ograniczała się do wydania wyroku sądowego. Jego wykonanie należało na zasadzie

⁴ Z literatury zob. T. Zembruski, *Funkcje i cele egzekucji sądowej* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Marciniakowi*, red. R. Kulski, J. Jagieła, Warszawa 2022, s. 815 i n.

samopomocy do strony, która proces wygrała. W Polsce dopiero w Statutach Kazimierza Wielkiego, wydanych w latach 50. i 60. XIV w., spotykamy regulację zapewniającą ingerencję władzy państwowej w przymusowe wykonanie orzeczeń sądowych.

W miarę krzepnięcia własności prywatnej oraz rozwoju państwa i prawa samopomoc była stopniowo ograniczana na rzecz rozwijającego się postępowania egzekucyjnego, prowadzonego w określonych przez prawo formach i pod nadzorem władzy państwowej. Miejsce samopomocy zajmować zaczęła egzekucja sądowa. Przepisy prawne coraz dokładniej regulowały przebieg postępowania egzekucyjnego, formalizując przede wszystkim przesłanki, od których zależało wszczęcie egzekucji. W ten sposób starano się zapewnić nadzór państwa nad stosowaniem środków przymusu i przeciwdziałać bezpodstawnym i niesłusznym egzekucjom, naruszającym podstawowe prawa i wolności obywatelskie.

Prywatna egzekucja wyroków sądowych, coraz bardziej ograniczana w miarę rozwoju państwa i prawa, odżywała zawsze w epoce osłabienia i upadku autorytetu władzy państwowej. Towarzysząca temu anarchizacja życia społecznego powodowała rozwój samopomocowych środków przymusowego wykonania wyroków sądowych z pominięciem organów władzy państwowej. W ten sposób kształtowało się społeczne poczucie słuszności użytej przemocy przy wykonywaniu wyroków sądowych⁵. Przejawem takich zjawisk były dokonywane w Polsce w drugiej połowie XVII i w XVIII w. tzw. zajazdy, stanowiące wykonanie wyroków sądowych z nieruchomości przez samych wierzycieli na własną rękę, przy pomocy siły zbrojnej okolicznej szlachty. Dopiero ostatni król Polski Stanisław August Poniatowski podjął, jednakże już w czasach rozbiorowych, próby ograniczenia zajazdów przez wprowadzenie egzekucji wojskowej⁶. W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej również występowały trudności z należyтым wypełnieniem przez państwo jego egzekucyjnych funkcji, co rzutowało negatywnie na skuteczność egzekucji i prowadziło do przewlekłości postępowań egzekucyjnych. W rezultacie pojawili się „prywatni egzekutorzy długów”, którzy działali ze szczególną dotkliwością

⁵ W literaturze pięknej doskonale ujął to Adam Mickiewicz w *Panu Tadeuszu*, wkładając w usta klucznika Gerwazego, nawołującego do zajazdu na Sopilcowo, następujące słowa: „Bracia! Chcecie bój z ruskim wieść imperatorem, / A boicie się wojny z Soplilcowym dworem? / Strach wam turmy! Czyż to ja wzywam na rozboje? / Broń Boże! Szlachta Bracia! Ja przy prawie stoję. / Wszak Hrabia wygrał, zyskał dekretów niemało: / Tylko je egzekwować! Jak dawniej bywało: / Trybunał pisał dekret; szlachta wypełniała, / A szczególnie Dobrzyńscy, i stąd wasza chwała / Urosła w Litwie! / (...) Nie wspomnę innych wielkich zajazdów bez liku, / Z których wyszliśmy zawsze, jak szlachcie przystało, / I z zyskiem, i aplauzem powszechnym, i z chwałą!”, A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/pan-tadeusz.pdf> (dostęp: 5.04.2023 r.), wersy 5628–5647.

⁶ Szerzej na temat historycznych uwarunkowań egzekucji sądowej zob. K. Stefko, *Rzut oka na historyczny rozwój prawa egzekucyjnego* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*, Lwów 1916; S. Kutrzeba, *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów 1921; K. Lubiński, *Problemy reformy urzędu komornika sądowego*, Toruń 1993; K. Lubiński, *Status publicznoprawny komornika sądowego* [w:] *Analiza i ocena ustawy o komornikach sądowych i egzekucji*, red. K. Lubiński, Sopot 2000.

i bezwzględnością⁷. Należy zaznaczyć, że także w czasach nam współczesnych, w okresie zasadniczych przemian politycznych i gospodarczych zachodzących w Polsce, pojawiło się zjawisko „prywatnych egzekucji” prowadzonych przez niektóre firmy windykacyjne, stosujące przemoc i groźby bezprawne w celu zmuszenia dłużników do określonych zachowań, co wypełniało znamiona czynów przestępczych. Zjawisko to było niewątpliwie wypadkową niskiej efektywności egzekucji sądowej, szczególnie dotkliwej w warunkach intensywnego rozwoju gospodarki wolnorynkowej, oraz słabnącej siły władzy państwowej w okresie transformacji ustrojowej.

Państwo realizuje spoczywające na nim zadania egzekucyjne zasadniczo przez:

- 1) powierzenie prowadzenia egzekucji specjalnie do tego powołanym organom egzekucyjnym, podlegającym kontroli państwowej;
- 2) szczegółową regulację przebiegu postępowania egzekucyjnego, pozwalającą zwłaszcza na sądową kontrolę podejmowanych przez organy egzekucyjne czynności egzekucyjnych;
- 3) wspieranie działalności organów egzekucyjnych i udzielanie im daleko idącej pomocy i wsparcia.

Ad 1. Właściwe ukształtowanie systemu organów egzekucyjnych jest jednym z istotnych czynników skuteczności i efektywności egzekucji w sprawach cywilnych. Działalność legislacyjna państwa w tym zakresie powinna uwzględniać aktualne, zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze i im odpowiadać.

W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej, w ramach zunifikowanego w 1928 r. prawa o ustroju sądów powszechnych, przyjęto komorniczy system organów egzekucyjnych, według którego w sądach grodzkich urzędowali komornicy sądowi powołani do czynności egzekucyjnych i innych wskazanych w ustawach. Natomiast Kodeks postępowania cywilnego z 1932 r. przekazywał sprawy egzekucyjne zasadniczo komornikom sądowym, z pewnymi wyjątkami na rzecz sądu grodzkiego. Według obowiązującego wówczas rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 1932 r. o komornikach komornik był urzędnikiem państwowym, mianowanym przez prezesa sądu apelacyjnego, a bezpośrednio władzą służbową był kierownik sądu grodzkiego, przy którym komornik urzędował⁸.

Wykształcony w okresie międzywojennym model organizacji i funkcjonowania instytucji komornika sądowego jako zasadniczego organu egzekucyjnego przetrwał w prawie polskim w swych podstawowych założeniach prawie do końca XX w. Tak ukształtowany status prawny urzędu komornika sądowego okazał się zupełnie nieprzydatny po dokonaniu w 1989 r. przełomie politycznym i gospodarczym i był jednym z czynników

⁷ Por. R. Łyszczek, *Instytucja komornika sądowego jako organu egzekucyjnego w okresie międzywojennym*, Sopot 2007, s. 25.

⁸ Bliżej na ten temat zob. R. Łyszczek, *Instytucja komornika sądowego...*, s. 165.

niskiej efektywności egzekucji sądowej w sprawach cywilnych⁹. W tych warunkach konieczna stała się reforma systemu organów egzekucyjnych w sprawach cywilnych, ze szczególnym uwzględnieniem statusu ustrojowo-organizacyjnego komornika sądowego. Dokonano tego ustawą z 29.08.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 133, poz. 882, ostatni tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1309), w której odstąpiono od dotychczasowego statusu komornika sądowego jako urzędnika sądowego przez nadanie mu statusu funkcjonariusza publicznego działającego przy sądzie rejonowym i prowadzącego działalność egzekucyjną na własny rachunek. Organizację i funkcjonowanie zawodu komornika sądowego oparto na modelu samorządowym.

Ustawa ta spotkała się zasadniczo z pozytywną oceną nauki i praktyki. Przyjęte w niej rozwiązania wytrzymały próbę czasu, zwłaszcza w zakresie podstawowych założeń i konstrukcji, co odnosi się w szczególności do statusu prawno-organizacyjnego komornika sądowego jako funkcjonariusza publicznego. Podniosły one niewątpliwie rangę zawodu komornika sądowego, ale przede wszystkim wpłynęły na poprawę skuteczności i efektywności egzekucji¹⁰. Ustawa ta – jak każde dzieło pionierskie – nie była oczywiście wolna od wad, pewnych nieścisłości czy niedokładności. W trakcie obowiązywania była wielokrotnie nowelizowana, głównie pod hasłem zwiększenia skuteczności i efektywności egzekucji sądowej. Odnosiło się to również do zmian dotyczących statusu prawno-organizacyjnego komornika sądowego. Zasadnicze znaczenie w tym zakresie miała ustawa z 18.09.2001 r. o zmianie ustawy o komornikach sądowych i egzekucji oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 130, poz. 1452), która pozbawiła komornika sądowego statusu pracowniczego. Od dnia wejścia w życie tej ustawy komornik pozostał wprawdzie funkcjonariuszem publicznym działającym przy sądzie rejonowym, ale przestał być pracownikiem sądu rejonowego. Od tej chwili czynności egzekucyjne wchodzące w zakres ustawowych zadań komornika podlegały wykonaniu tylko na jego własny rachunek. Państwo zostało zwolnione z obowiązku finansowania działalności egzekucyjnej prowadzonej przez komorników sądowych, zachowało jednak instrumenty nadzoru nad komornikami sądowymi i ich działalnością egzekucyjną.

Fatalne w skutkach były zmiany ustawy o komornikach sądowych i egzekucji dokonane ustawą z 24.05.2007 r. (Dz.U. Nr 112, poz. 769), ułatwiające znacząco dostęp do zawodu komornika sądowego i rozluźniające prawo wierzyciela do wyboru komornika, które w założeniach ówczesnego ustawodawcy miały podnieść skuteczność egzekucji sądowej. Protesty organów samorządu komorniczego i negatywne opinie przedstawicieli nauki postępowania cywilnego co do skutków tych zmian zostały zignorowane. Jak można było oczekiwać, zmiany te nie poprawiły skuteczności egzekucji sądowej. Ich efektem było natomiast znaczące zróżnicowanie wielkości kancelarii komorniczych oraz wiele zjawisk

⁹ Według danych Najwyższej Izby Kontroli w 1993 r. komornicy wyegzekwowani 11,43% kwot skierowanych do egzekucji, a w 1994 r. zaledwie 6,55% takich kwot.

¹⁰ Skuteczność ta systematycznie rosła, osiągając w 2004 r. 36,2%, a w ostatnich latach kształtuje się na poziomie 20–25%.

patologicznych w praktyce egzekucyjnej, które osiągnęły swoje apogeum w 2014 r. Dopiero kolejna ustawa nowelizująca z 9.04.2015 r. (Dz.U. poz. 624), ograniczająca prawo wyboru komornika, przyniosła oczekiwane rezultaty sanujące.

Niemniej myśl o potrzebie uchwalenia nowej ustawy o komornikach sądowych pozostawała ciągle aktualna. Doktryna i praktyka zgłaszały liczne postulaty zmian, które należało uwzględnić w nowej ustawie. W projektach wzięto pod uwagę doświadczenia praktyki i ogólnoeuropejskie tendencje zmierzające do poszerzenia zadań i kompetencji komornika sądowego kosztem sądów państwowych (powszechnych). Postulaty te opierały się na założeniu utrzymania dotychczasowego statusu prawnego komornika sądowego, jako funkcjonariusza publicznego działającego przy sądzie rejonowym i prowadzącego działalność egzekucyjną na własny rachunek. Założenie takie odpowiadało wyzwaniom współczesności odnoszącym się do aktualnych uwarunkowań społecznych i gospodarczych oraz ogólnoeuropejskich tendencji w zakresie kształtowania systemu organów egzekucyjnych w sprawach cywilnych.

W dniu 1.01.2019 r. weszła w życie nowa ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. poz. 771 ze zm., Dz.U. z 2024 r. poz. 1458), która zachowała dotychczasowy status komornika jako funkcjonariusza publicznego działającego przy sądzie rejonowym. Wiele innych rozwiązań przyjętych w tej ustawie wskazuje jednak na częściowe ograniczenie dotychczasowej samodzielności ustrojowo-organizacyjnej komornika sądowego na rzecz urzędniczego modelu jego statusu prawnego, głównie przez nadanie relacjom komornika sądowego względem prezesa sądu rejonowego charakteru podległości służbowej o quasipracowniczej naturze. Towarzyszą temu postanowienia ograniczające możliwości działania samorządu komorniczego jako samorządu zawodowego. Zarysowane zmiany stanowią nie tylko odwrót od kierunku kształtowania statusu prawnego komornika sądowego zapoczątkowanego ustawą o komornikach sądowych i egzekucji z 1997 r., lecz oznaczają w istocie rzeczy powrót do rozwiązań ustrojowo-organizacyjnych urzędu komornika sądowego obowiązujących przed tym rokiem. Można się zatem zastanawiać, czy takie ukształtowanie statusu prawnego komornika odpowiada aktualnym uwarunkowaniom społeczno-gospodarczym. Odpowiedzią na to pytanie będzie poziom skuteczności i efektywności egzekucji sądowej w najbliższych latach.

Ad 2. Zasadniczym aktem prawnym regulującym przebieg postępowania egzekucyjnego, w tym zapewniającym sądową kontrolę nad czynnościami organów egzekucyjnych, jest Kodeks postępowania cywilnego, a zwłaszcza jego część trzecia zatytułowana „Postępowanie egzekucyjne”. Do tego dochodzi kilka innych ustaw oraz wydanych na ich podstawie przepisów wykonawczych (zob. pkt 2.1).

Ad 3. Wspieranie przez państwo działalności organów egzekucyjnych i udzielanie im daleko idącej pomocy i wsparcia przy wykonywaniu nałożonych na nie zadań znajduje normatywny wyraz w przepisach prawa egzekucyjnego przewidujących obowiązek udzielania komornikowi pomocy przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych

przez organy Policji, organy wojskowe i inne odpowiednie służby państwowe (zob. art. 765 k.p.c.).

Istotnym czynnikiem wspierającym wypełnianie przez organy egzekucyjne ich ustawowych powinności jest działalność państwa w dziedzinie popularyzacji wiedzy na temat ogólnospołecznego znaczenia i funkcji egzekucji sądowej oraz roli w tym względzie komorników sądowych. Chodzi przy tym głównie o kształtowanie w społeczeństwie pożądanych wzorców zachowań dotyczących obowiązku wypełniania zobowiązań, zwłaszcza stwierdzonych orzeczeniami sądowymi. Jest to niezbędne z punktu widzenia wierzycieli, autorytetu państwa i wymiaru sprawiedliwości.

Obszar działalności państwa w tym zakresie jest niezwykle rozległy i obejmuje nie tylko działalność edukacyjną czy też polityczną. W czasach nam współczesnych aktywność państwa w tym zakresie nie może pozostawać na uboczu niezwykle istotnego obszaru komunikacji społecznej, w szerokim tego słowa znaczeniu.

Środki masowego przekazu eksponują zazwyczaj następstwa prowadzonej egzekucji w postaci upadku dłużników i ich poważnych problemów życiowych. Pomijają przy tym zupełnie także poważne problemy życiowe i gospodarcze wierzycieli z powodu braku zaspokojenia ich należności. Pojawiające się w praktyce nieliczne wypadki nadużyć ze strony komorników kwalifikowane są często bezpodstawnie w mediach jako powszechne nadużycia. Wypowiedzi tego rodzaju cechują się nieznaną ustawowych zadań organów egzekucyjnych oraz brakiem elementarnej wiedzy na temat znaczenia i funkcji egzekucji sądowej. Wszystko to razem nosi cechy manipulacji medialnej polegającej na takim formułowaniu przekazu, aby jego treść służyła osiągnięciu założonego przez nadawcę nośnego medialnie celu w postaci przykucia uwagi widza, niezależnie od zgodności tego przekazu z faktami. Powoduje to oczywiście utrwalenie w odbiorze społecznym negatywnej oceny komorników sądowych i ich działalności oraz niechęci do całego środowiska komorniczego. Portale społecznościowe zalewa fala hejtu i nienawiści wobec komorników sądowych, negatywnie kształtująca ich wizerunek, co wpływa destruktywnie m.in. na poczucie ich bezpieczeństwa osobistego. Zawarte w tych wypowiedziach wulgaryzmy, obelgi, naznaczenia i napiętnowania komorników sądowych tworzą pełne negatywnych emocji ich obrazy, które przykuwają uwagę widza i są zazwyczaj dobrze zapamiętywane w odbiorze społecznym, tak jak każda treść wzbudzająca silny afekt negatywny. Te sugestywne środki medialnego przekazu powodują, że komornicy sądowi stają się potencjalnym celem agresji i ataków w rzeczywistej przestrzeni.

Obserwacja życia społecznego pozwala na stwierdzenie, że tych negatywnych skutków działań medialnych – w ostatnich latach – państwo zdaje się nie dostrzegać. Dalekie od ścisłości i prawdy przekazy medialne, niechętne oraz niesprawiedliwe wobec komorników, traktuje się zazwyczaj jako uciążliwą konieczność, wymagającą nadzoru i krytyki, a nie należytego wsparcia dla komorników sądowych. Brakuje uwag przedstawicieli władz państwowych, że stosowanie egzekucyjnych środków przymusu, zgodnie z przepi-

sami prawa, jest czymś oczywistym, a z punktu widzenia wierzycieli, autorytetu państwa i wymiaru sprawiedliwości w pełni uzasadnionym i koniecznym. Państwo powinno zwalczać także zalewającą portale społecznościowe falę nienawiści wobec komorników sądowych. Walka z tym zjawiskiem nie jest łatwa. Państwo nie może jednak jej zaniechać w obronie własnych funkcjonariuszy.

1.3. Rodzaje egzekucji i postępowania egzekucyjnego

Egzekucja sądowa nie ma jednolitego charakteru. Ze względu na jej cel wyróżniamy **trzy rodzaje egzekucji sądowej**, a mianowicie:

- 1) **egzekucję świadczeń pieniężnych** (art. 844–1040¹ k.p.c.);
- 2) **egzekucję świadczeń niepieniężnych** (art. 1041–1059 k.p.c.), w ramach której występuje egzekucja:
 - a) wydania rzeczy ruchomej,
 - b) wydania nieruchomości, statku albo opróżnienia pomieszczenia,
 - c) wykonania czynności, którą za dłużnika może wykonać także inna osoba,
 - d) wykonania czynności, której inna osoba za dłużnika nie może wykonać i której wykonanie zależy od jego woli,
 - e) zaniechania pewnej czynności lub nieprzeszkadzania czynności wierzyciela;
- 3) **egzekucję w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej** (art. 1066–1071 k.p.c.).

Egzekucja świadczeń pieniężnych dzieli się ze względu na sposób jej przeprowadzenia na:

- 1) egzekucję z ruchomości,
- 2) egzekucję z wynagrodzenia za pracę,
- 3) egzekucję z rachunków bankowych,
- 4) egzekucję z innych wierzytelności,
- 5) egzekucję z innych praw majątkowych,
- 6) egzekucję z nieruchomości,
- 7) egzekucję z ułamkowej części nieruchomości,
- 8) egzekucję z użytkowania wieczystego,
- 9) uproszczoną egzekucję z nieruchomości,
- 10) egzekucję ze statków morskich.

Pomocniczym środkiem egzekucji świadczeń pieniężnych jest **wyjawienie majątku** (zob. art. 913–920¹ k.p.c.).

Egzekucja świadczeń niepieniężnych ze względu na sposób jej przeprowadzenia dzieli się na egzekucję polegającą na:

- 1) odebraniu przedmiotu świadczenia dłużnikowi i wydaniu go wierzycielowi;
- 2) spełnieniu świadczenia przez wierzyciela na koszt dłużnika;

- 3) zastosowaniu wobec dłużnika środków przymusu w postaci grzywny i aresztu albo nakazu zapłaty przez dłużnika na rzecz wierzyciela określonej sumy pieniężnej.

Ponadto na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego oraz innych ustaw należy wyróżnić **szczególne rodzaje egzekucji**, do których należą:

- 1) egzekucja z udziałem Skarbu Państwa i NBP (art. 1060, 1063, 1064 k.p.c., art. 57 ustawy o NBP);
- 2) egzekucja z udziałem przedsiębiorców (art. 1061, 1064¹–1064²³ k.p.c.), a w jej ramach:
 - a) egzekucja przez zarząd przymusowy,
 - b) egzekucja przez sprzedaż przedsiębiorstwa lub gospodarstwa rolnego;
- 3) egzekucja świadczeń alimentacyjnych (art. 1081–1088 k.p.c.).

Ustawowe wyodrębnienie tych szczególnych rodzajów egzekucji podyktowane zostało wyjątkowym charakterem świadczeń alimentacyjnych oraz szczególną pozycją wierzyciela lub dłużnika (wierzyciela alimentacyjnego, Skarbu Państwa, NBP, przedsiębiorcy).

Podkreślenia wymaga **rozdzielenie między rodzajem a sposobem egzekucji**. Jak wynika z poczynionej klasyfikacji, poszczególne rodzaje egzekucji, wyodrębnione ze względu na jej cel, przewidują różne sposoby egzekucji. Przykładowo sposobem egzekucji świadczeń pieniężnych jest egzekucja z ruchomości. Rozróżnienie, o jakim mowa, jest szczególnie istotne z punktu widzenia wykładni przepisów posługujących się pojęciem „sposób egzekucji” (zob. np. art. 760¹, 799, 805 i 846 k.p.c.).

W nauce postępowania cywilnego przyjmuje się podział egzekucji na **egzekucję personalną i egzekucję realną** w zależności od tego, czy egzekucja skierowana jest przeciwko osobie dłużnika, czy też przeciwko jego majątkowi. Przy tym dychotomicznym podziale o egzekucji personalnej mówi się zarówno w wypadku odpowiedzialności dłużnika za zobowiązania własną osobą (np. przez zabicie go lub sprzedaż *trans Tiberim*, jak u Rzymian w okresie procesu legisakcyjnego, przy zastosowaniu środka egzekucyjnego w postaci *legis actio per manus iniunctionem*, czy też przez pozbawienie wolności, jak np. w średniowieczu – slynne więzienie za długi), jak i w wypadku stosowania środków przymusu osobistego wobec dłużnika, zwłaszcza w postaci grzywny lub aresztu. Pierwsza forma egzekucji personalnej nie jest znana współczesnym ustawodawstwom państw europejskich, w tym również prawu polskiemu. Natomiast aktualne środki przymusu osobistego w postaci grzywny lub aresztu nie są środkami zaspokojenia wierzyciela, lecz środkami zmuszającymi dłużnika do zachowania zmierzającego pośrednio (np. przez wyjawienie majątku, art. 913–920¹ k.p.c.) lub bezpośrednio (np. przez zaniechanie pewnej czynności, art. 1050, 1053 k.p.c.) do zaspokojenia należności wierzyciela. Przez egzekucję realną rozumieć natomiast należy egzekucję prowadzoną z majątku dłużnika. Charakter egzekucji realnej ma przede wszystkim egzekucja świadczeń pieniężnych, a także egzekucja świadczeń niepieniężnych w postaci egzekucji wydania rzeczy ru-

chomej, nieruchomości, statku albo opróżnienia pomieszczenia, oraz egzekucja w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej.

W nauce występuje również podział egzekucji na **egzekucję uniwersalną**, czyli egzekucję obejmującą cały majątek dłużnika, oraz **egzekucję prowadzoną z poszczególnych składników majątku dłużnika**. Według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego egzekucja sądowa świadczeń pieniężnych ma charakter egzekucji do poszczególnych składników majątku dłużnika (np. egzekucja z ruchomości, z wynagrodzenia za pracę, z nieruchomości). Zgodnie z art. 803 k.p.c. egzekucja ta może być prowadzona ze wszystkich części majątku dłużnika. Przedmiotem tej egzekucji nie może być natomiast cały majątek dłużnika, rozumiany jako ogół przysługujących mu praw majątkowych. Prawo cywilne nie dopuszcza istnienia jednego prawa podmiotowego względem całości majątku danej osoby. Dotyczy to również wyodrębnionej masy majątkowej (np. spadku, majątku wspólnego małżonków). W skład majątku czy też wyodrębnionej masy majątkowej wchodzi wiele praw różnego rodzaju. W tym zakresie należy wyróżnić tyle praw podmiotowych, z ilu elementów składa się majątek danej osoby. Dlatego też przedmiotem egzekucji nie może być majątek dłużnika jako całość, lecz jedynie poszczególne części składowe tego majątku. Jeżeli zatem w art. 779 k.p.c. mowa jest o egzekucji ze spadku, należy przez to rozumieć egzekucję z przedmiotów należących do spadku, a przez egzekucję ze wspólnego majątku wspólników spółki prawa cywilnego, o której mowa w art. 778 k.p.c. – egzekucję z przedmiotów majątkowych należących do tego majątku. Najbliższa egzekucji uniwersalnej jest upadłość obejmująca likwidację majątku upadłego (art. 306–360 pr. up.).

Podobnie jak egzekucja, również postępowanie egzekucyjne nie ma charakteru jednolitego. W jego ramach można wyróżnić:

- 1) **postępowanie klauzulowe**, czyli dotyczące nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, w ramach którego można wyróżnić postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności krajowemu tytułowi egzekucyjnemu oraz postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności europejskiemu tytułowi egzekucyjnemu;
- 2) **właściwe postępowanie egzekucyjne**;
- 3) **postępowanie podziałowe**, czyli dotyczące podziału sumy uzyskanej z egzekucji.

Postępowanie o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności ma na celu stworzenie zasadniczej podstawy egzekucji sądowej w postaci tytułu wykonawczego sądowego, składającego się z tytułu egzekucyjnego i klauzuli wykonalności (zob. pkt 7.3). Postępowanie to jest nieaktualne w razie ustawowej możliwości przeprowadzenia egzekucji na podstawie innego tytułu wykonawczego (np. bankowego albo administracyjnego) albo tylko na podstawie tytułu egzekucyjnego, bez zaopatrywania go klauzulą wykonalności (zob. pkt 7.5). W takich wypadkach postępowanie egzekucyjne przebiegnie tylko przez właściwe postępowanie egzekucyjne i ewentualnie przez postępowanie podziałowe.

Właściwe postępowanie egzekucyjne ma na celu przeprowadzenie egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego (sądowego lub innego) albo na podstawie samego tytułu egzekucyjnego.

Postępowanie podziałowe, mające na celu podział sumy uzyskanej z egzekucji, jest aktualne zawsze dla podziału sumy uzyskanej przez egzekucję z nieruchomości oraz przez egzekucję, do której stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji z nieruchomości, a ponadto dla podziału sumy uzyskanej przez egzekucję z innych składników majątku dłużnika, jeżeli suma ta nie wystarcza na zaspokojenie wszystkich wierzycieli (zob. rozdział 20). Dla wierzycieli, którzy nie prowadzą egzekucji, czyli nie biorą udziału we właściwym postępowaniu egzekucyjnym, a przystępują do podziału sum uzyskanych z egzekucji (art. 1030, 1034, 1036 k.p.c.), postępowanie egzekucyjne może ograniczyć się do postępowania podziałowego i ewentualnie do postępowania klauzulowego, jeżeli do udziału w podziale niezbędny jest tytuł wykonawczy (zob. art. 1032 k.p.c.).

Reglamentacja prawna wyróżnionych rodzajów postępowania egzekucyjnego jest częściowo wspólna. Dotyczy to zwłaszcza właściwości funkcyjnej organów egzekucyjnych (art. 758–759 k.p.c.), formy czynności procesowych uczestników postępowania egzekucyjnego (art. 760 k.p.c.), jawności tego postępowania (art. 760¹, 766 k.p.c.), w tym zwłaszcza uprawnień organów egzekucyjnych w zakresie uzyskiwania informacji niezbędnych do prowadzenia egzekucji (art. 761 k.p.c.), zwolnienia od kosztów sądowych i zasad zwrotu kosztów niezbędnych do celowego przeprowadzenia egzekucji (art. 770, 771 k.p.c.). Zagadnienia z tego zakresu zostaną przedstawione szczegółowo w odpowiednich częściach niniejszego opracowania.

1.4. Postępowanie egzekucyjne a postępowanie cywilne rozpoznawcze

W płaszczyźnie tego podziału przyjmuje się, że postępowanie rozpoznawcze służy rozpoznawaniu spraw cywilnych, natomiast postępowanie wykonawcze albo egzekucyjne – przymusowemu wykonywaniu orzeczeń zapadłych w postępowaniu rozpoznawczym. Przy takim ujęciu postępowanie egzekucyjne (wykonawcze) traktowane jest jako następstwo postępowania rozpoznawczego, jako drugie stadium czy też końcowa faza postępowania cywilnego, w którym postępowanie rozpoznawcze stanowi *prius*, a postępowanie egzekucyjne – *posterius*¹¹. Również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka postępowanie egzekucyjne uważane jest za drugą fazę merytorycznego

¹¹ Por. E. Wengerek, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Ossolineum 1974, s. 336 i n. oraz cyt. tam literatura.

rozpoznania sprawy w kontekście art. 6 EKPC, według którego każdy ma prawo do rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie¹².

Takie ujęcie relacji między postępowaniem cywilnym rozpoznawczym a postępowaniem egzekucyjnym ma silne uwarunkowania historyczne. U jego podstaw leży niewątpliwie średniowieczna zasada, w myśl której postępowania cywilnego nie można rozpoczynać od egzekucji¹³. Przejawem tej zasady jest z pewnością występująca obecnie na gruncie niemieckiego systemu prawa koncepcja dopuszczalności egzekwowania roszczeń tylko uprzednio rozpoznanych przez sąd czy też formułowana w literaturze francuskiej zasada dotycząca niezbędności udziału sędziego w powstaniu tytułu egzekucyjnego.

Średniowieczna zasada niedopuszczalności rozpoczynania postępowania cywilnego od egzekucji nie odpowiadała już w pełni postanowieniom rzymsko-kanonicznego prawa procesowego, w okresie którego była formułowana. Rozkwit gospodarczy miast włoskich w późnym średniowieczu, związany z rozwojem obrotu towarowego i wymiany, doprowadził m.in. do rozwoju notariatu i przyznania dokumentom notarialnym wiarygodności publicznej (*fides publica*) oraz mocy wykonawczej właściwej wyrokom sądowym. Podobną moc uzyskują weksle, a w XIII i XIV w. akty notarialne we Francji i Niemczech. Nadanie takiej mocy wykonawczej aktom notarialnym powodowało pewną samodzielność postępowania egzekucyjnego. Zakres tej samodzielności zaczął wyznaczać rozszerzający się na przestrzeni wieków krąg pozasądowych tytułów egzekucyjnych i wykonawczych.

W obecnym stanie prawnym traktowanie postępowania egzekucyjnego jako następstwa postępowania rozpoznawczego jest aktualne w razie powstania w postępowaniu rozpoznawczym tytułu egzekucyjnego, tj. orzeczenia sądowego lub ugody sądowej zobowiązujących do świadczenia, oraz braku jego spełnienia przez dłużnika. Postępowanie cywilne może ograniczyć się do postępowania rozpoznawczego i do żadnej egzekucji nie dojdzie, jeżeli postępowanie to zakończy się orzeczeniem nienadającym się do wykonania w drodze egzekucji (np. postanowieniem o odrzuceniu pozwu, wyrokiem ustalającym albo kształtującym stosunek prawny lub prawo). Tak samo będzie w wypadku wygaśnięcia zobowiązania stwierdzonego tytułem egzekucyjnym wydanym

¹² Tak w orzeczeniu z 16.03.1997 r. w sprawie Hornsby (Grecja), powołując za: R. Perrot, P. Théry, *Procédures civiles d'exécution*, Paris 2000, s. 9. Tak również w orzeczeniach z 26.09.1996 r. w sprawie Di Pede (Włochy) oraz z 21.04.1998 r. w sprawie Estima Jorge (Portugalia) – zob. M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo*, t. 1, Kraków 2001, s. 746 i 801; zob. także P. Feliga, *Węzłowe problemy nadmiernej długości cywilnego postępowania egzekucyjnego na tle judykatury Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, PPE 2010/10, s. 33 i n.

¹³ Według głównych przedstawicieli średniowiecznej szkoły komentatorów: *non est inchoandum ab executione* (Bartolus de Saxoferrato); *executio ante sententiam non est facienda* (...). *Juris ordine praetermisso, non valet executio* (Bartholomaeus de Soliceto); *ab executione non est inchoandum: sed primo debet de causa cognosci, atque per definitivam sententiam terminari* (Paulus de Castro), cyt. za: I. Andolina, *Introduzione alla teoria del titolo esecutivo*, Milano 1968, s. III.

w postępowaniu rozpoznawczym, np. z powodu dobrowolnego spełnienia świadczenia przez dłużnika.

Postępowanie cywilne może ograniczyć się do postępowania egzekucyjnego, jeżeli wierzyciel dysponuje tytułem egzekucyjnym albo tytułem wykonawczym, które nie pochodzą od sądu. W takim wypadku postępowanie egzekucyjne może być poprzedzone innym postępowaniem rozpoznawczym niż postępowanie cywilne (np. postępowaniem administracyjnym albo sądownoadministracyjnym) albo nie będzie poprzedzone żadnym postępowaniem rozpoznawczym (np. wtedy, gdy tytułem egzekucyjnym jest akt notarialny).

Postępowanie egzekucyjne w danej sprawie może także toczyć się równocześnie z postępowaniem cywilnym rozpoznawczym w tej samej sprawie, np. w razie prowadzenia egzekucji na podstawie natychmiast wykonalnego orzeczenia sądowego (np. wyroku zaopatrzonego rygiorem natychmiastowej wykonalności) oraz jednoczesnego biegu postępowania odwoławczego wywołanego zaskarżeniem tego orzeczenia. Podobnie będzie w wypadku prowadzenia egzekucji na podstawie prawomocnego wyroku, od którego wniesiono skargę kasacyjną albo skargę o wznowienie postępowania. W takich wypadkach sąd może wstrzymać wykonanie orzeczenia (art. 388 § 1, art. 396, 414, 492 § 3 k.p.c.). Do czasu uprawomocnienia się orzeczenia wstrzymuje się z urzędu egzekucyjną sprzedaż lub przejęcie na własność nieruchomości (art. 334 § 3, art. 388 § 3, art. 952 k.p.c.). Ponadto, zabezpieczając natychmiastową wykonalność wyroku, sąd może wstrzymać wydanie wierzycielowi rzeczy odebranych dłużnikowi lub sum pieniężnych po ich wyegzekwowaniu albo wstrzymać sprzedaż majątku ruchomego do chwili uprawomocnienia się wyroku (art. 334 § 2, art. 388 § 2 k.p.c.).

W nauce postępowania cywilnego wspomina się również o **jedności postępowania rozpoznawczego i postępowania egzekucyjnego** z uwagi na ich wspólny cel, jakim jest realizacja prawa cywilnego materialnego. Zaznacza się przy tym jednak, że mimo silnych związków tych postępowań nie stanowią one zwartej całości, lecz odznaczają się odmiennosiami funkcjonalnymi i strukturalnymi. Zastrzeżenie to znajduje pełne uzasadnienie w świetle genezy i tendencji rozwojowych postępowania egzekucyjnego.

U podstaw teorii jedności postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego leżał z całą pewnością utrwalony długoletnią tradycją dogmat o niepodzielności władzy sędziowskiej, łączącej w sobie moc sądenia i wykonywania orzeczeń¹⁴. W historycznym rozwoju prawa postępowania cywilnego koncepcja niepodzielności władzy sędziowskiej nie utrzymała się jednak jako obowiązujące założenie ustrojowe. Oparte na takim założeniu postępowanie egzekucyjne okazało się mało efektywne i przewlekłe, co w warunkach intensywnego rozwoju gospodarki rynkowej było zjawiskiem szczególnie dotkliwym. Charakterystyczna dla europejskich kodyfikacji prawa procesowego z XIX w. była wyraź-

¹⁴ Według Ireniusa: *ius dicentis officium in iurisdictione et imperia consistit* (gl. *officium ad D.2, 1,1*).

na tendencja do zwiększenia efektywności egzekucji przez uniezależnienie postępowania egzekucyjnego od postępowania rozpoznawczego, stosownie do ich odmiennej funkcji i struktury. Towarzyszyło temu zjawisko ustrojowo-organizacyjnego wyodrębnienia i usamodzielnienia organów egzekucyjnych, uniezależnienia ich w zasadzie od sądu procesowego przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych oraz zachowania dla sądu funkcji wyłącznie jurysdykcyjnych. W wyniku tych fundamentalnych przemian ustrojowych postępowanie egzekucyjne nabrało w stosunku do postępowania rozpoznawczego wyraźnie autonomicznego charakteru¹⁵.

Należy zaznaczyć, że w niektórych państwach odrębność postępowania egzekucyjnego od postępowania rozpoznawczego podkreśla również ich odrębna regulacja prawna (np. austriacki kodeks postępowania cywilnego z 1895 r. i odrębna ordynacja egzekucyjna z 1896 r.). Tym śladem poszło pierwotnie również polskie ustawodawstwo porozbiorowe. Podjęte w 1919 r. przez Komisję Kodyfikacyjną RP prace nad stworzeniem jednolitego dla państwa polskiego prawa postępowania cywilnego doprowadziły do ogłoszenia w 1930 r. rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Kodeksu postępowania cywilnego, który obejmował tylko postępowanie sporne (proces). Następnie, w 1932 r., kolejnym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej ogłoszono prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym. Jednakże w tym samym roku obwieszczeniem Ministra Sprawiedliwości połączono oba wymienione akty prawne w jeden Kodeks postępowania cywilnego, który wszedł w życie 1.01.1933 r.

Szczególnym wyrazem zarysowanych zmian strukturalnych i ustrojowo-organizacyjnych były rozwiązania normatywne formalizujące postępowanie egzekucyjne, w tym zwłaszcza przesłanki dopuszczalności egzekucji, oraz uwalniające organy egzekucyjne od zadań kognicyjnych właściwych dla sądu. Wszelkie spory materialnoprawne powstałe na tle prowadzonej egzekucji, w tym dotyczące zasadności roszczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym (egzekucyjnym) oraz praw osób trzecich do przedmiotów objętych egzekucją, mogą być rozstrzygane przez sąd w procesie. Zarysowany w ten sposób podział kompetencji między sądem procesowym a organami egzekucyjnymi oznaczał koniec jedności postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego.

Rozgraniczenie obu tych postępowań zostało przeprowadzone również w polskim Kodeksie postępowania cywilnego. Znalazło to normatywny wyraz nie tylko w systematyce tej ustawy, która redakcyjnie wyodrębnia postępowanie rozpoznawcze (zob. tytuł części pierwszej Kodeksu) i postępowanie egzekucyjne (zob. tytuł części trzeciej Kodeksu), lecz przede wszystkim w art. 804. Przepis ten stanowi, że organ egzekucyjny nie jest uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wy-

¹⁵ Bliżej na ten temat zob. H. Mądrzak, *Funkcja i charakter postępowania klauzulowego*, AUW 1983/335, „Przegląd Prawa i Administracji” VIII, s. 193 i n. oraz cyt. tam literatura; H.F. Gaul (tłumaczenie W. Graliński, J. Bodio), *Ochrona prawna egzekucji w świetle podstaw konstytucyjnych i dogmatycznych*, PPE 2003/1, s. 30 i n.

konawczym. Do organów egzekucyjnych ustawa zalicza sądy rejonowe i działających przy tych sądach komorników (art. 758 k.p.c.). Zadania tych organów ograniczają się do sprawnego i skutecznego prowadzenia egzekucji. W tym zakresie organy egzekucyjne obowiązane są tylko do działania zgodnego z proceduralnymi (formalnymi) wymaganiami, a nie do badania merytorycznej zasadności treści tytułu wykonawczego czy też praw osób trzecich do zajętych składników majątku dłużnika. Wszelkie zarzuty tego rodzaju mogą być podnoszone w drodze przewidzianych przez ustawę powództw przeciwegzekucyjnych (art. 840–843 k.p.c.) i rozpoznawane przez sąd w procesie cywilnym. Takie rozwiązanie strukturalne wzmacnia niewątpliwie efektywność egzekucji sądowej oraz zapewnia jednocześnie dłużnikom i osobom trzecim sądową ochronę ich praw podmiotowych.

Stosunek postępowania egzekucyjnego do postępowania rozpoznawczego należy rozpatrywać również w płaszczyźnie odpowiedniego stosowania do postępowania egzekucyjnego przepisów o procesie, który jest zasadniczym trybem postępowania rozpoznawczego.

Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. w postępowaniu egzekucyjnym stosuje się odpowiednio przepisy o procesie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Do przepisów szczególnych, o których mowa, należą art. 758–1088 k.p.c. o postępowaniu egzekucyjnym.

Według ogólnie przyjętych zasad odpowiednie stosowanie przepisów o procesie do postępowania egzekucyjnego oznacza konieczność podziału tych przepisów na trzy grupy. Do pierwszej z nich należą przepisy, które w ogóle nie znajdują zastosowania w postępowaniu egzekucyjnym (np. przepisy o interwencji głównej i ubocznej, przy pozwaniu, postępowaniu pojednawczym, skardze kasacyjnej). Do grupy drugiej należą przepisy, które znajdują zastosowanie z uwzględnieniem różnic zachodzących między procesem a postępowaniem egzekucyjnym (np. przepisy o udziale prokuratora, o pełnomocnictwie procesowym oraz o zasadach zwrotu kosztów procesu). Do grupy trzeciej należą natomiast przepisy, które znajdują zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym wprost, bez żadnej modyfikacji ich treści, wynikającej ze specyfiki tego postępowania (np. o przywróceniu uchybionego terminu, o dowodach oraz o sprostowaniu, uzupełnieniu i wykładni orzeczenia)¹⁶.

Zgodnie z art. 771 k.p.c. zwolnienie od kosztów sądowych, przyznane stronie przez sąd w postępowaniu rozpoznawczym lub z którego strona korzysta z mocy ustawy, rozciąga się także na postępowanie egzekucyjne.

Dla pełniejszego obrazu relacji między postępowaniem egzekucyjnym a postępowaniem rozpoznawczym należy zwrócić uwagę także na **postępowanie zabezpieczające**. Postę-

¹⁶ Por. E. Wengerek, *Pojęcie...*, s. 350 i n.; por. też uchwałę SN z 28.02.1995 r., III CZP 20/95, OSNC 1995/5, poz. 83, LEX nr 4180.

powanie to, unormowane w art. 730–757 k.p.c., **ma charakter mieszany: rozpoznawczo-wykonawczy**. Wydane w pierwszym, rozpoznawczym stadium tego postępowania postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia podlega wykonaniu w drodze egzekucji. Do jego wykonania stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu egzekucyjnym (art. 743 § 1 k.p.c.), przy czym zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 753² i 754 k.p.c.). Przepisy o postępowaniu zabezpieczającym zawierają kilka innych szczegółowych rozwiązań co do egzekucyjnego wykonania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia. Dotyczy to nadawania klauzuli wykonalności postanowieniu o zabezpieczeniu (art. 743 § 1 k.p.c.), uzależnienia wykonania postanowienia o zabezpieczeniu od złożenia kaucji (art. 739 k.p.c.), wstrzymania wykonania tego postanowienia (art. 742 § 2 i 3 k.p.c.), zbiegu zabezpieczenia sądowego i administracyjnego (art. 743 § 1 k.p.c.), mocy wykonawczej postanowienia wydanego przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim (art. 743¹ k.p.c.), przedmiotowych ograniczeń zabezpieczenia (art. 750 k.p.c.), zajęcia rzeczy ulegających szybkiemu zepsuciu (art. 751 k.p.c.), dozoru zajętych rzeczy (art. 752 k.p.c.), sprzedaży papierów wartościowych (art. 752¹ k.p.c.), zajęcia rachunku bankowego (art. 752² k.p.c.), zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym i zbiegu tego zarządu z egzekucją (art. 752⁴, 752⁶ k.p.c.). W pozostałym zakresie do drugiego stadium postępowania zabezpieczającego o charakterze wykonawczym będą mieć zastosowanie odpowiednie przepisy o postępowaniu egzekucyjnym.

1.5. Zasady postępowania egzekucyjnego

1.5.1. Uwagi wstępne

Zrozumienie istoty i charakteru prawnego postępowania egzekucyjnego, niezbędne przy rozwiązywaniu problemów tego postępowania również na odcinku tworzenia prawa, wymaga pewnej refleksji nad **podstawowymi ideami i założeniami, które leżą u podstaw ustawowego kształtowania struktury postępowania egzekucyjnego, jego poszczególnych przepisów i instytucji**. Te podstawowe idee i założenia wyrażone w normach prawa egzekucyjnego nazywamy zasadami postępowania egzekucyjnego.

Na zasady postępowania egzekucyjnego w doktrynie patrzy się tradycyjnie, przez pryzmat **zasad naczelných postępowania cywilnego**. Te ostatnie zaś określa się jako idee przewodnie albo założenia podstawowe postępowania cywilnego, wyrażone w normach prawa procesowego, odnoszące się do całości postępowania cywilnego i przyjęte przez ustawodawcę w celu zapewnienia najpełniejszej realizacji funkcji tego postępowania¹⁷.

¹⁷ Por. J. Jodłowski, *Zasady naczelné postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego...*, s. 47 i n.; W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, SC 1975/25–26, s. 27 i n.; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 70 i n.; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 127 i n.

To tradycyjne ujmowanie zasad postępowania egzekucyjnego ma pewne uzasadnienie funkcjonalne i normatywne. Postępowanie egzekucyjne żyje nie tylko w kręgu własnych założeń i idei, ale odpowiada również pewnym ogólniejszym założeniom właściwym dla całego postępowania cywilnego, którego jest przecież szczególnym rodzajem. Zasadniczy cel postępowania cywilnego w postaci realizacji norm prawnych jest właściwy zarówno dla postępowania rozpoznawczego, jak i postępowania egzekucyjnego. Normatywne ujęcie tych dwóch postępowań w jednym kodeksie pozwala na ich pewne ujednoczenie i zbliżenie wszędzie tam, gdzie jest to możliwe. Uzupełnieniem norm prawa egzekucyjnego są przecież te wszystkie przepisy o procesie, które nie pozostają w kolizji z istotą postępowania egzekucyjnego (zob. pkt 1.3). Jednakże specyfika i odrębność szczególnych funkcji postępowania rozpoznawczego i postępowania egzekucyjnego sprawiają, że działanie niektórych naczelnych zasad postępowania cywilnego w kształcie właściwym dla postępowania rozpoznawczego, a zwłaszcza procesu cywilnego, jest niemożliwe w postępowaniu egzekucyjnym (np. zasada prawdy, bezpośredniości). Z kolei inne zasady postępowania cywilnego, mające pewne ograniczenia w procesie cywilnym, nabierają istotnego znaczenia w postępowaniu egzekucyjnym (np. zasada formalizmu). Trudno zresztą wyobrazić sobie oparcie na tych samych zasadach rozpoznania sprawy i wydania wyroku – właściwych dla procesu cywilnego – oraz zajęcia i sprzedaży składników majątku dłużnika – właściwych dla postępowania egzekucyjnego. Działalność jurysdykcyjna sądu różni się zasadniczo od działalności egzekucyjnej komornika.

Zarysowane odrębności postępowania egzekucyjnego w stosunku do postępowania rozpoznawczego (zob. pkt 1.3) oraz przyjęta w Kodeksie postępowania cywilnego regulacja prawna postępowania egzekucyjnego pozwalają wyróżnić jego dwie podstawowe zasady, a mianowicie **zasadę dyspozycyjności** i **zasadę formalizmu postępowania**.

Silna **dyspozycyjność postępowania egzekucyjnego** jest przejawem jego zasadniczego celu, jakim jest zaspokojenie wierzyciela. Egzekucja jest instrumentem służącym ochronie jego prawa podmiotowego do otrzymania świadczenia. Z tych względów pozostaje ona zasadniczo w dyspozycji wierzyciela. Świadczą o tym nie tylko przepisy o wszczęciu postępowania egzekucyjnego, które dyspozycyjność wierzyciela w tym zakresie ograniczają jednak na rzecz zasady oficjalności (art. 796 k.p.c.), lecz przede wszystkim przepisy o obligatoryjnym zawieszeniu i umorzeniu postępowania egzekucyjnego na wniosek wierzyciela (art. 820, 825 pkt 1 k.p.c.), niemające odpowiedników w przepisach o procesie.

Formalizm postępowania egzekucyjnego jest niewątpliwie procesową konsekwencją ustrojowo-organizacyjnego wyodrębnienia organów egzekucyjnych i pozbawienia ich uprawnień kognicyjnych właściwych dla sądu. Tego rodzaju rozwiązania strukturalne, w powiązaniu z potrzebą ochrony podstawowych praw i wolności obywatelskich, spowodowały sformalizowanie całego postępowania egzekucyjnego, w tym zwłaszcza przesłanek warunkujących wszczęcie egzekucji.

Doskonałą ilustracją tego formalizmu jest obszerność i szczegółowość regulacji prawnej dotyczącej postępowania egzekucyjnego.

W postępowaniu egzekucyjnym dochodzą również do głosu w ograniczonym zakresie **inne naczeln zasady postępowania cywilnego**, a w szczególności zasada prawdy, kontrydiktoryjności, równouprawnienia stron bądź uczestników postępowania, bezpośredniości, koncentracji materiału procesowego, ustności i pisemności oraz inicjatywy organów procesowych i egzekucyjnych co do toku postępowania. Bliższa prezentacja kształtu tych zasad w świetle postanowień przepisów prawa egzekucyjnego pozwoli na podkreślenie specyfiki postępowania egzekucyjnego i jego odrębności w stosunku do postępowania rozpoznawczego.

Przepisy prawa egzekucyjnego pozwalają wyróżnić również pewne **zasady dotyczące wycinkowych zagadnień postępowania egzekucyjnego**. Należą do nich zasady podziału sumy uzyskanej z egzekucji (zob. pkt 20.1.2 i 20.1.3), zasady zwrotu kosztów postępowania egzekucyjnego (zob. pkt 6.4), zasada wydania wierzycielowi tylko jednego tytułu wykonawczego (zob. pkt 7.4) oraz **zasada koncentracji egzekucji**, według której z jednego składnika majątku dłużnika może być prowadzona tylko jedna egzekucja, chociażby zaspokojenia z tego składnika dochodziło kilku wierzycieli, między którymi nie zachodzi żadna wspólność praw (roszczeń). Wychodząc z tego założenia, Kodeks postępowania cywilnego stanowi, że po zajęciu określonego składnika majątku dłużnika celem zaspokojenia należności jednego wierzyciela każdy inny wierzyciel, który dochodzi swoich roszczeń z takiego składnika, przyłącza się do wszczętej egzekucji (zob. art. 851, 881 § 3 pkt 2, art. 882 § 1 pkt 3, art. 896 § 2 pkt 2, art. 910 § 1 pkt 2 i art. 927 k.p.c.). Na tym samym założeniu oparte są przepisy rozwiązujące zbieg kilku egzekucji skierowanych do tego samego składnika majątku dłużnika przez przejęcie zbiegających się egzekucji do łącznego ich prowadzenia przez jeden organ egzekucyjny (zob. pkt 9.3).

1.5.2. Zasada dyspozycyjności

Według zasady dyspozycyjności możliwość rozporządzania przedmiotem postępowania oraz środkami zaczepnymi i obronnymi w postępowaniu przysługuje podmiotom, których sfery prawnej dotyczy postępowanie. Jeżeli możliwość ta przysługuje czynnikom oficjalnym (sąd, prokurator, komornik), mówimy o **zasadzie oficjalności**. W doktrynie rozróżnia się **dyspozycyjność materialną**, odnoszącą się do przedmiotu postępowania, oraz **dyspozycyjność formalną**, odnoszącą się do środków zaczepnych i obronnych¹⁸.

¹⁸ Szerzej zob. W. Berutowicz, *Zasada dyspozycyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1957.

Polskie postępowanie cywilne oparte jest na zasadzie dyspozycyjności, która dochodzi najsilniej do głosu w postępowaniu egzekucyjnym¹⁹. Dotyczy to zarówno postępowania o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności, jak i właściwego postępowania egzekucyjnego. Jak już zaznaczono, silna dyspozycyjność postępowania egzekucyjnego pozostaje w związku z zasadniczym celem egzekucji, którym jest zaspokojenie roszczeń wierzyciela. Dlatego wierzyciel jest dysponentem tego postępowania, a ograniczenia w tym zakresie, dyktowane ważnymi względami społecznymi, wynikają głównie z potrzeby szczególnej ochrony niektórych wierzycieli (np. uprawnionych do świadczeń alimentacyjnych), w celu zaspokojenia których dopuszczalne jest wszczęcie egzekucji z urzędu.

Nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności następuje w zasadzie na wniosek wierzyciela, a tylko w nielicznych wypadkach z urzędu (zob. pkt 7.3).

Wszczęcie egzekucji następuje zasadniczo na wniosek wierzyciela. Do wierzyciela należy również w zasadzie decyzja o przedmiotowym zakresie egzekucji. We wniosku o wszczęcie egzekucji wierzyciel określa świadczenie, które ma być spełnione, oraz może wskazać sposób egzekucji, który ma być w tym celu zastosowany (art. 797, 799 k.p.c.). Organ egzekucyjny jest związany tym wnioskiem, co oznacza niedopuszczalność egzekwowania innych świadczeń oraz stosowania innych sposobów egzekucji.

Wyjątkowo egzekucja może być wszczęta z urzędu na żądanie sądu pierwszej instancji, który sprawę rozpoznawał, na żądanie lub polecenie uprawnionego organu oraz komornika (art. 796, art. 883 § 2 k.p.c.; zob. pkt 9.1).

Od dyspozycji wierzyciela zależy również możliwość dokonania kilku dalszych czynności egzekucyjnych. Dotyczy to wyznaczenia kuratora dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu (art. 802 k.p.c.), drugiej licytacji ruchomości (art. 875 § 1 k.p.c.), opisu i oszacowania nieruchomości (art. 942 k.p.c.), drugiej licytacji nieruchomości (art. 983 k.p.c.), odebrania dłużnikowi dokumentów potrzebnych do wpisu w księdze wieczystej (art. 1048 k.p.c.).

Istotnym przejawem zasady dyspozycyjności w postępowaniu egzekucyjnym są przepisy o zawieszeniu i umorzeniu tego postępowania.

Organ egzekucyjny zawiesza postępowanie egzekucyjne na wniosek wierzyciela zawsze, a uprawnienie wierzyciela do żądania tego zawieszenia nie jest niczym ograniczone. Wniosek wierzyciela o zawieszenie postępowania egzekucyjnego nie wymaga uzasadnienia i nie podlega jakiegokolwiek kontroli organu egzekucyjnego. W wypadkach

¹⁹ Por. R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w sądowym postępowaniu egzekucyjnym [w:] Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika w egzekucji sądowej. Teoria i praktyka*, red. H. Bednorz-Godyń, A. Marciniak, Warszawa 2022, s. 43 i n.

określonych ustawowo zawieszenie postępowania może nastąpić także na wniosek dłużnika (art. 820 k.p.c.; zob. pkt 10.2).

W dyspozycji wierzyciela leży również zasadniczo decyzja o zakończeniu postępowania egzekucyjnego przez jego umorzenie. Wniosek o umorzenie postępowania egzekucyjnego wierzyciel może złożyć na każdym etapie tego postępowania. Wniosek ten nie wymaga uzasadnienia, a organ egzekucyjny jest nim związany. Tylko w sprawach, w których egzekucję wszczęto z urzędu lub na żądanie uprawnionego organu, wniosek wierzyciela o umorzenie postępowania egzekucyjnego wymaga zgody sądu lub uprawnionego organu, który żądał wszczęcia egzekucji (art. 825 k.p.c.). W wypadkach określonych ustawowo umorzenie postępowania może nastąpić także na wniosek dłużnika (art. 825 pkt 1¹ k.p.c.; zob. pkt 10.5).

Należy zaznaczyć, że w postępowaniu egzekucyjnym nie ma cofnięcia wniosku o wszczęcie egzekucji. Artykuł 203 k.p.c. dotyczący cofnięcia pozwu nie ma zastosowania w postępowaniu egzekucyjnym. Wierzyciel może zrezygnować z wszczętego postępowania egzekucyjnego tylko przez złożenie wiążącego organ egzekucyjny wniosku o jego umorzenie (art. 825 pkt 1 k.p.c.).

Oddanie postępowania egzekucyjnego do dyspozycji wierzyciela ilustruje doskonale regulacja zawarta w art. 822 k.p.c. Według tego przepisu komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności egzekucyjnej, jeżeli przed jej rozpoczęciem dłużnik złoży niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że obowiązku swego dopełnił albo że wierzyciel udzielił mu zwłoki. O wstrzymaniu czynności i jego przyczynach komornik powinien niezwłocznie powiadomić wierzyciela. Na polecenie wierzyciela komornik obowiązany jest jednak niezwłocznie dokonać czynności, która uległa wstrzymaniu.

Zasada oficjalności dochodzi do głosu w egzekucji grzywien, kar pieniężnych, opłat sądowych i kosztów postępowania, w której komornik obowiązany jest z urzędu dokonać wszelkich czynności zmierzających do wyegzekwowania dochodzonej należności, chociażby przepis szczególny uzależniał podjęcie czynności od wniosku wierzyciela (zob. pkt 22.1). Również w egzekucji świadczeń alimentacyjnych dopuszczalne jest dokonywanie pewnych czynności egzekucyjnych z urzędu (zob. rozdział 24). Nie wyłącza to możliwości zgłaszania odpowiednich wniosków przez wierzycieli.

Postępowanie o podział sumy uzyskanej z egzekucji, czyli postępowanie podziałowe, podejmowane jest z urzędu.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują możliwości zawierania ugód w postępowaniu egzekucyjnym. Nie jest w szczególności dopuszczalne ugodowe podanie egzekucji prawa majątkowego wyłączzonego spod egzekucji na mocy ustawy lub wyłączenie spod egzekucji określonego składnika majątku dłużnika (zob. pkt 11.2). Wszelkie pozasądowe umowy między wierzycielem a dłużnikiem ograniczające cza-

sowo dopuszczalność egzekucji, rozkładające na raty świadczenie stwierdzone tytułem wykonawczym lub obejmujące zrzeczenie się roszczenia przez wierzyciela nie mają w postępowaniu egzekucyjnym żadnej skuteczności. W takich wypadkach może dojść do zawieszenia lub umorzenia postępowania egzekucyjnego na podstawie stosownego wniosku wierzyciela lub dłużnika. Ten ostatni będzie mógł wnosić o zawieszenie postępowania po uprzednim uzyskaniu orzeczenia sądowego wstrzymującego wykonanie tytułu wykonawczego albo po złożeniu zabezpieczenia koniecznego według orzeczenia do zwolnienia go od egzekucji (art. 820 § 2 k.p.c.). Możliwe jest także wówczas umorzenie postępowania z urzędu w całości lub w części, jeżeli prawomocnym orzeczeniem tytuł wykonawczy został pozbawiony wykonalności, np. na skutek wygaśnięcia zobowiązania (art. 824 § 1 pkt 5 w zw. z art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c.).

1.5.3. Zasada formalizmu postępowania

Jak już zaznaczono, postępowanie egzekucyjne opiera się na zasadzie formalizmu. Formalizm ten polega na określeniu przez prawo formy, miejsca i czasu dokonywania czynności przez podmioty postępowania egzekucyjnego²⁰.

Przewidziana przez przepisy ustawy **forma** dokonania czynności postępowania egzekucyjnego spełnia dwie zasadnicze funkcje. Po pierwsze, chroni ona uczestników postępowania egzekucyjnego oraz osoby trzecie przed niebezpieczną dowolnością działania czy wręcz samowolą organów egzekucyjnych i innych uczestników. Użycie właściwych dla egzekucji środków przymusu niesie z sobą ryzyko wyrządzenia szkody oraz wielu innych nieodwracalnych zmian w sferze prawnej i fizycznej uczestników postępowania i osób trzecich. Forma poszczególnych czynności postępowania egzekucyjnego eliminuje znacznie to ryzyko oraz stanowi istotne kryterium oceny zasadności roszczeń odszkodowawczych wobec komornika i Skarbu Państwa (art. 36 u.k.s.). Bez względu na obowiązujące wymagania ustawowe co do formy czynności postępowania egzekucyjnego będą decydować o ich istnieniu lub prawnej skuteczności. Po drugie, ustawowa forma czynności postępowania egzekucyjnego określa właściwe zachowanie uczestników tego postępowania, co ułatwia przebieg postępowania egzekucyjnego i służy jego przyspieszeniu.

Miejsce dokonania czynności postępowania egzekucyjnego zależy od rodzaju czynności. Miejscem czynności egzekucyjnych dokonywanych przez sąd (np. w związku z egzekucją świadczeń niepieniężnych lub wyjawieniem majątku) będzie lokal sądowy. Miejscem dokonywania czynności egzekucyjnych przez komornika może być miejsce, gdzie znajdują się zajmowane składniki majątku dłużnika (np. ruchomości – art. 844–845 k.p.c. lub rachunek bankowy – art. 889 § 1 k.p.c.) lub inne miejsce przez niego wyznaczone

²⁰ Szerzej na temat formalizmu postępowania cywilnego zob. S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 63 i n.

(np. miejsce licytacji – art. 867 § 1²¹, art. 953 § 1 pkt 2, art. 955 § 3 k.p.c.). Przy dokonywaniu czynności w niektórych miejscach komornik obowiązany jest przestrzegać dodatkowych wymagań (zob. np. art. 811 k.p.c. co do warunków dokonywania czynności egzekucyjnych w obrębie budynków wojskowych i zajmowanych przez Policję, Straż Graniczną, Służbę Ochrony Państwa, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencję Wywiadu, Służbę Kontrwywiadu Wojskowego, Służbę Wywiadu Wojskowego, Centralne Biuro Antykorupcyjne lub Straż Marszałkowską oraz na okrętach wojennych).

Czas dokonywania czynności postępowania egzekucyjnego co do zasady określa ustawa. Dotyczy to w szczególności terminów do dokonania czynności organu procesowego (np. termin do nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności – art. 781¹ k.p.c.) oraz terminów do dokonania czynności organu egzekucyjnego (np. termin do dokonania opisu i oszacowania nieruchomości – art. 942 k.p.c.). Termin do dokonania czynności uczestnika postępowania egzekucyjnego może zakreślać ustawa (np. termin do wniesienia skargi na czynności komornika – art. 767 § 4 k.p.c.) albo organ egzekucyjny (np. termin do złożenia wykazu majątku i przyrzeczenia – art. 915 § 2 k.p.c.). Według postanowień ustawy czynności egzekucyjne, czyli czynności organów egzekucyjnych, powinny być dokonywane w dni robocze w godzinach od siódmej do dwudziestej pierwszej. W dni ustawowo uznane za wolne od pracy oraz w porze nocnej²¹ można dokonywać czynności egzekucyjnych tylko w wypadkach szczególnie uzasadnionych za pisemnym zezwoleniem właściwego prezesa sądu rejonowego, które komornik na żądanie dłużnika powinien mu okazać przy wykonywaniu czynności (art. 810, 134 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. co do doręczeń).

Organy egzekucyjne wyznaczają datę danej czynności egzekucyjnej. Na przykład sąd wyznacza datę posiedzenia w celu rozpoznania wniosku o wyjawienie majątku (art. 915 k.p.c.) albo wniosku o wszczęcie egzekucji przez zarząd przymusowy (art. 1064⁴ k.p.c.). Komornik wyznacza terminy własnych czynności egzekucyjnych (art. 763, 812, 850, 945 k.p.c.), w tym zwłaszcza terminy licytacji (art. 867 § 3, art. 953 § 1 pkt 2, art. 955 § 3 k.p.c.).

Formalizm postępowania egzekucyjnego przejawia się również w ciążącym na komorniku obowiązku stwierdzenia każdej czynności egzekucyjnej protokołem o ściśle określonej treści (art. 809, 847, 851, 853, 893¹ § 1, art. 901 § 1, art. 947, 1010 k.p.c.). Niektóre czynności egzekucyjne komornika dokonywane poza kancelarią wymagają utrwalenia za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk (art. 809¹ k.p.c.).

²¹ Dniami ustawowo wolnymi od pracy są niedziele oraz: 1 i 6 stycznia, pierwszy i drugi dzień Wielkiej Nocy, 1 i 3 maja, pierwszy dzień Zielonych Świątek, dzień Bożego Ciała, 15 sierpnia, 1 i 11 listopada, 24, 25 i 26 grudnia (zob. ustawę z 18.01.1951 r. o dniach wolnych od pracy, Dz.U. z 2025 r. poz. 296). Sobota nie jest dniem ustawowo uznanym za wolny od pracy (por. postanowienie SN z 20.05.2002 r., I PKN 502/01, LEX nr 54786; uchwałę SN (7) z 25.04.2003 r., III CZP 8/03, Mon. Praw. 2003/10, s. 434, LEX nr 77172). Za porę nocną uważa się czas od godziny dwudziestej pierwszej do godziny siódmej dnia następnego (art. 134 § 2 k.p.c.).

1.5.4. Inne zasady

Jak już zaznaczono, do innych zasad postępowania egzekucyjnego zaliczymy:

- 1) zasadę prawdy,
- 2) zasadę kontrydiktoryjności,
- 3) zasadę równości (równouprawnienia) stron,
- 4) zasadę bezpośredniości,
- 5) zasadę koncentracji materiału procesowego,
- 6) zasadę ustności,
- 7) zasadę jawności,
- 8) zasadę inicjatywy procesowej organów procesowych i egzekucyjnych.

Ad 1. W nauce przyjmuje się, że w postępowaniu cywilnym opartym na **zasadzie prawdy materialnej** ustalenia sądu co do stanu faktycznego i prawnego sprawy powinny być zgodne z rzeczywistością. W postępowaniu cywilnym opartym na **zasadzie prawdy formalnej** (zwanej też sądową) ustalenia sądu w tym zakresie powinny być natomiast zgodne tylko z materiałem faktycznym i dowodowym przedstawionym przez uczestników postępowania. Pozostawiając na boku to doktrynalne rozróżnienie, przyjmujemy, wbrew wyrażanym opiniom, że polskie postępowanie cywilne daje wyraz dążności do ustaleń sądu zgodnych z rzeczywistością²², co uzasadnia postulat łączenia wymagań prawa ze sprawiedliwością i słusznością. Istotnym przejawem tej zasady jest podkreślony w art. 3 k.p.c. obowiązek mówienia prawdy przez uczestników postępowania. Według tego artykułu strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody. Przepis ten ma również zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym.

Realizacja zasady prawdy w postępowaniu egzekucyjnym pozostaje w bezpośrednim związku z zasadniczym celem egzekucji, jakim jest zaspokojenie roszczeń wierzyciela. Organ egzekucyjny nie jest bowiem uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku stwierdzonego tytułem wykonawczym (art. 804 § 1 k.p.c.). Realizacja tej zasady w postępowaniu egzekucyjnym ma zasadniczy wpływ na skuteczność egzekucji. Zasada prawdy pozwala również na prawidłowe działanie organów egzekucyjnych oraz chroni przed naruszeniem praw dłużnika i osób trzecich. Szczególnie istotnym czynnikiem realizacji zasady prawdy w postępowaniu egzekucyjnym jest uprawnienie organów egzekucyjnych, a w szczególności komornika, do:

- a) żądania od uczestników postępowania złożenia wyjaśnień;

²² Por. A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9 października 2005 r.)*, Kraków 2006, s. 360 i n. oraz cyt. tam literatura; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 49 i n. oraz cyt. tam literatura; W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne...*, s. 72.

- b) zasięgnięcia od organów administracji publicznej, organów wykonujących zadania z zakresu administracji publicznej, organów podatkowych, organów rentowych, banków, spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych, zakładów ubezpieczeń lub zakładów reasekuracji, podmiotów prowadzących rachunki papierów wartościowych, spółdzielni mieszkaniowych, wspólnot mieszkaniowych oraz innych podmiotów zarządzających mieszkaniami i lokalami użytkowymi, biur informacji gospodarczej, jak również od innych instytucji i osób nieuczestniczących w postępowaniu informacji dotyczących stanu majątkowego dłużnika lub umożliwiających identyfikację składników jego majątku oraz danych adresowych niezbędnych do zapewnienia prawidłowego toku postępowania egzekucyjnego (art. 761 § 1 i 1¹ k.p.c.);
- c) ukarania grzywną za nieuzasadnioną odmowę udzielenia komornikowi wyjaśnień i informacji niezbędnych do prowadzenia egzekucji albo za udzielenie informacji lub wyjaśnień świadomie fałszywych (art. 762 k.p.c.) albo wystąpienia do właściwych służb wojskowych z wnioskiem o pociągnięcie żołnierza do odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 762¹ k.p.c.).

Kolejnym przejawem zasady prawdy w postępowaniu egzekucyjnym o istotnym znaczeniu dla skuteczności egzekucji jest:

- a) ustalenie z urzędu przez komornika majątku dłużnika w zakresie znanym mu z innych prowadzonych postępowań albo na podstawie publicznie dostępnych źródeł informacji, albo rejestrów, do których ma dostęp drogą elektroniczną, jeżeli wierzyciel albo sąd zarządzający z urzędu przeprowadzenie egzekucji albo uprawniony organ żądający przeprowadzenia egzekucji nie wskaże majątku pozwalającego na zaspokojenie świadczenia (art. 801 § 1 pkt 1 k.p.c.);
- b) wezwanie dłużnika do złożenia wykazu majątku (art. 801 § 1 pkt 2, art. 801¹ k.p.c.);
- c) wyjawienie majątku (art. 913–920¹ k.p.c.);
- d) występujący przy egzekucji świadczeń alimentacyjnych obowiązek komornika przeprowadzenia z urzędu dochodzenia w celu ustalenia zarobków i stanu majątkowego dłużnika oraz jego miejsca zamieszkania (art. 1086 k.p.c.).

Szczególnym przejawem zasady prawdy w postępowaniu egzekucyjnym są przepisy nakładające na komornika obowiązek korzystania z pomocy biegłego, zwłaszcza przy ustalaniu wartości zajętych składników majątku dłużnika (np. art. 813, 853 § 4, art. 948, 1013² § 1, art. 1064¹⁷ § 2 k.p.c.).

Ograniczenia zasady prawdy pozostają w związku z pewnymi ograniczeniami dowodowymi obowiązującymi w postępowaniu egzekucyjnym. Mamy tu na uwadze zwłaszcza postępowanie klauzulowe, w którym jedynym dopuszczalnym środkiem dowodowym jest w zasadzie dokument. Dotyczy to udowodnienia zdarzeń, od których uzależnione jest wykonanie tytułu egzekucyjnego, oraz zdarzeń leżących u podstaw przekształceń podmiotowych po stronie wierzyciela lub dłużnika (zob. art. 784–789¹ k.p.c.). W rezultacie w postępowaniu klauzulowym dochodzi do ograniczenia zasady swobodnej

oceny dowodów na rzecz zasady ustawowej oceny dowodów, która występuje przy dowodzie z dokumentu w związku z właściwymi dla tego środka dowodowego regułami dowodowymi. Zgodnie z art. 244 k.p.c. dokumenty urzędowe stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone, co oznacza konieczność przyjęcia przez sąd za prawdziwe tego, co wynika z treści dokumentów. Natomiast według art. 245 k.p.c. dokument prywatny stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie, co oznacza konieczność przyjęcia przez sąd, iż osoba, która podpisała dokument, złożyła zawarte w nim oświadczenie. Przytoczone reguły dowodowe tracą moc w razie udowodnienia nieprawdziwości zaświadczenia zawartego w dokumencie urzędowym czy też niezłożenia przez osobę, która podpisała dokument prywatny, oświadczenia zawartego w tym dokumencie. Podnoszenie tego rodzaju zarzutów w postępowaniu klauzulowym i właściwym postępowaniu egzekucyjnym jest niedopuszczalne. Zarzuty tego rodzaju mogą być podnoszone tylko w drodze powództw przeciwegzekucyjnych i rozpatrywane przez sąd w procesie cywilnym, poza postępowaniem egzekucyjnym.

Ad 2. Zasada kontrydiktoryjności (sporności) oraz przeciwstawna jej zasada inkwizycyjna (śledcza) rządzi kwestią, kto w postępowaniu cywilnym gromadzi materiał faktyczny i dowodowy. Jeżeli gromadzenie tego materiału należy do uczestników postępowania, mówimy o zasadzie kontrydiktoryjności, jeżeli natomiast należy to do organów postępowania (sądu), mówimy o zasadzie inkwizycyjnej²³.

Postępowanie cywilne oparte jest na zasadzie kontrydiktoryjności, która dochodzi najsilniej do głosu w postępowaniu procesowym. Kwestia istnienia tej zasady w postępowaniu egzekucyjnym jest w nauce kontrowersyjna. Niektórzy autorzy uważają, że ze względu na przedmiot i cel postępowania egzekucyjnego nie można mówić o zasadzie kontrydiktoryjności w tym postępowaniu. W jej miejsce wprowadzają natomiast zasadę współdziałania uczestników postępowania egzekucyjnego i organów egzekucyjnych, również w zakresie gromadzenia materiału faktycznego i dowodowego²⁴. Inna grupa autorów przyjmuje natomiast, że próby zastąpienia zasady kontrydiktoryjności zasadą współdziałania stron w postępowaniu egzekucyjnym nie znajdują uzasadnienia²⁵. Nie ma bowiem żadnych podstaw normatywnych do ujmowania postępowania egzekucyjnego w płaszczyźnie harmonijnej współpracy uczestników postępowania i organów egzekucyjnych, zmierzającej do osiągnięcia celu egzekucji. Cała struktura postępowania egzekucyjnego, wraz z występującym w nim systemem środków prawnych, oparta jest na istnieniu dwóch przeciwstawnych stron oraz na ich zupełnie odmiennych interesach.

²³ Por. W. Broniewicz, *Zasada kontrydiktoryjności procesu cywilnego w poglądach nauki polskiej* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 39 i n.

²⁴ Por. E. Wengerek, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1978, s. 48 i n.; K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 119 i n.

²⁵ Tak J. Jodłowski, *Zasady...*, s. 91 i n.

Nie wiadomo, na czym ma się opierać współpraca dłużnika z organem egzekucyjnym. Nakładanie na strony postępowania egzekucyjnego obowiązku współdziałania koliduje wyraźnie z ich prawem do obrony, co dotyczy zwłaszcza dłużnika.

W świetle tej argumentacji należy przyjąć, że kontrydiktoryjność jest zasadą postępowania egzekucyjnego, choć oczywiście trzeba jej nadawać inne znaczenie niż w procesie cywilnym. Nie przeczy temu aktywna rola organów egzekucyjnych i dopuszczalność podejmowania pewnych czynności egzekucyjnych z urzędu.

Zasada kontrydiktoryjności obowiązuje zarówno w postępowaniu klauzulowym, jak i we właściwym postępowaniu egzekucyjnym. We wniosku o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności wierzyciel powinien przytoczyć okoliczności faktyczne na uzasadnienie tego wniosku oraz udowodnić istnienie tych okoliczności, najczęściej w sposób wskazany w ustawie (zob. np. art. 784, 786, 787, 788 k.p.c.). Jeżeli chodzi o właściwe postępowanie egzekucyjne, kontrydiktoryjność przejawia się przede wszystkim w powinności wierzyciela wskazania we wniosku o wszczęcie egzekucji świadczenia, które ma być spełnione, oraz dołączenia do tego wniosku tytułu wykonawczego (art. 797 k.p.c.). Ciężar dołączenia do wniosku o wszczęcie egzekucji tytułu wykonawczego jest w istocie rzeczą ciężarem udowodnienia zasadności wskazanego w tym wniosku świadczenia, które ma być spełnione. W egzekucji świadczeń pieniężnych możliwość wskazania przez wierzyciela sposobu egzekucji sprowadza się w istocie rzeczy do wskazania składników majątku dłużnika, z których ma być prowadzona egzekucja. Działania komornika w tym zakresie mają charakter subsydiarny w stosunku do działania stron. Jeżeli we wniosku o wszczęcie egzekucji lub żądaniu przeprowadzenia egzekucji nie wskazano sposobu egzekucji, komornik może prowadzić egzekucję według wszystkich dopuszczalnych sposobów, z wyjątkiem egzekucji z nieruchomości. Skierowanie egzekucji do nieruchomości dłużnika oraz składników jego majątku, do których przepisy o egzekucji z nieruchomości stosuje się odpowiednio, jest możliwe tylko na wniosek wierzyciela (art. 799 § 1 k.p.c.). Zasada kontrydiktoryjności we właściwym postępowaniu egzekucyjnym jest szczególnie widoczna przy wnoszeniu środków zaskarżenia i rozpatrywaniu tych środków, zwłaszcza na rozprawie (art. 766, 794 k.p.c.), która jest najistotniejszym przejawem formy kontrydiktoryjnej w postępowaniu cywilnym (art. 210 k.p.c.).

Ad 3. Zasadę równości stron w postępowaniu cywilnym wywodzi się z konstytucyjnej zasady równości wszystkich obywateli wobec prawa (art. 32 Konstytucji RP). W nauce podnosi się, że zasada równości stron w postępowaniu cywilnym ma dwa aspekty:

- 1) zapewnia każdej ze stron taką samą możliwość działania (*non debet actori licere quod reo non permittitur*);
- 2) oznacza wysłuchanie przez sąd obu stron (*audiatur et altera pars*)²⁶.

²⁶ Por. E. Wengerek, *Zasada równości w procesie cywilnym*, PiP 1965/11, s. 778 i n.; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 2 i n.

Zasada równości stron jest charakterystyczna zwłaszcza dla procesu cywilnego, który cechuje się dwustronnością. Zasada ta ma również zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym, oczywiście w kształcie uwzględniającym specyfikę tego postępowania²⁷. Ograniczenia zasady równości stron w postępowaniu egzekucyjnym wynikają z uprzywilejowania wierzyciela oraz ochrony dłużnika, o czym będzie jeszcze mowa dalej.

Zasada równości stron w aspekcie takich samych możliwości działania w postępowaniu egzekucyjnym, przy uwzględnieniu specyfiki każdej strony tego postępowania, czyli wierzyciela i dłużnika, dotyczy przede wszystkim równości w zakresie dysponowania środkami zaskarżenia. Chodzi tu zwłaszcza o skargę na czynności komornika, zażalenie na postanowienie sądu czy też zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji. Pewnym wyjątkiem w tym zakresie jest zażalenie na postanowienie o przyśądzeniu własności w uproszczonej egzekucji z nieruchomości, które przysługuje jedynie dłużnikowi (art. 1013⁵ § 2 k.p.c.).

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie wprowadzają żadnej różnicy między stronami postępowania egzekucyjnego co do innych uprawnień procesowych. Każda ze stron może przykładowo być obecna przy czynnościach egzekucyjnych (art. 812 § 1 k.p.c.). Każda ze stron ma być zawiadomiona o dokonanej czynności egzekucyjnej, o której terminie nie była powiadomiona i przy której nie była obecna. Na żądanie każdej strony komornik udziela wyjaśnień o stanie sprawy (art. 763 k.p.c.). Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy lub wyciągi z tych akt (art. 9 k.p.c.). Uprawnieniu wierzyciela do żądania wszczęcia egzekucji odpowiada prawo dłużnika do otrzymania zawiadomienia o tym wszczęciu, z podaniem treści tytułu egzekucyjnego i wymienieniem sposobu egzekucji, oraz prawo żądania okazania mu tytułu wykonawczego w oryginale (art. 805 k.p.c.).

Zasada *audiatur et altera pars* znajduje w postępowaniu egzekucyjnym zastosowanie w tych wszystkich wypadkach, w których ustawa przewiduje wyznaczenie posiedzenia jawnego ze względu na potrzebę odbycia rozprawy albo wysłuchania stron lub innych osób (art. 766 k.p.c.).

Sąd obowiązany jest wyznaczyć rozprawę w celu rozpatrzenia wniosku o ponowne wydanie tytułu wykonawczego zamiast utraconego (art. 794 k.p.c.).

Sąd obowiązany jest wysłuchać strony lub inne osoby w celu rozstrzygnięcia o zabezpieczeniu właściwym dla postępowania egzekucyjnego (art. 807 k.p.c.), przed wydaniem postanowienia w przedmiocie ograniczeń egzekucji (art. 839 § 1 k.p.c.), w celu rozpatrzenia wniosku o wyjawienie majątku, jeżeli strony stawiają się na posiedzenie (art. 915 § 1 k.p.c.), przed wydaniem zezwolenia zarządcy na wykonanie czynności

²⁷ Por. A. Jakubecki, O. Marcewicz-Kochnio, *Zasada równości stron w postępowaniu egzekucyjnym* [w:] *Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika...*, s. 17 i n.

przekraczających zakres zwykłego zarządu (art. 935 § 3 k.p.c.), przed wydaniem postanowienia co do przybicia (art. 987 k.p.c.), w celu rozpoznania zarzutów przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji (art. 1028 § 2 k.p.c.), przed wyznaczeniem dłużnikowi terminu do wykonania czynności (art. 1050 § 1 k.p.c.), przed nałożeniem grzywny w egzekucji zaniechania czynności lub nieprzeszkadzania czynności wierzyciela (art. 1051 § 1, art. 1051¹ § 1 k.p.c.), w celu rozstrzygnięcia o wyłączeniu spod zajęcia rzeczy niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej (art. 1061 k.p.c.). Przed uchycieniem zaświadczenia europejskiego tytułu egzekucyjnego sąd obowiązany jest wysłuchać wierzyciela (art. 795⁴ § 4 k.p.c.). Przed zawieszeniem i umorzeniem postępowania egzekucyjnego można wysłuchać wierzyciela i dłużnika (art. 827 k.p.c.).

Również komornik może wysłuchać wierzyciela i dłużnika przed zawieszeniem lub umorzeniem postępowania egzekucyjnego (art. 827 k.p.c.) oraz przed zmianą dozorczy w egzekucji z ruchomości (art. 860 k.p.c.).

Kodeks postępowania cywilnego daje wyraz faktycznej równości stron w postępowaniu egzekucyjnym przez nałożenie na komornika obowiązku pouczenia stron i uczestników postępowania występujących w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej o sposobie i terminie zaskarżenia czynności. Jeżeli osoby te nie są obecne, pouczenie następuje wraz z zawiadomieniem o dokonaniu czynności (art. 763¹ k.p.c.).

Szczególne znaczenie dla zapewnienia rzeczywistej równości stron w postępowaniu egzekucyjnym mają przepisy o zwolnieniu od kosztów sądowych. Dla postępowania egzekucyjnego istotne znaczenie ma regulacja zawarta w art. 771 k.p.c., według której zwolnienie od kosztów sądowych, przyznane stronie przez sąd w postępowaniu rozpoznawczym lub z którego strona korzysta z mocy ustawy, rozciąga się na postępowanie egzekucyjne. Takie samo znaczenie ma art. 45 u.k.k., według którego zwolnienie od kosztów sądowych przysługujące stronie z mocy ustawy albo przyznane stronie w postępowaniu rozpoznawczym rozciąga się na koszty komornicze. Poza tym strona niekorzystająca z wymienionego zwolnienia może wystąpić z wnioskiem do sądu rejonowego, przy którym działa komornik, o zwolnienie w całości lub części od kosztów komorniczych (zob. pkt 6.3).

Ograniczenia zasady równości stron w postępowaniu egzekucyjnym wypływają z przedstawionych wyżej, przy omawianiu zasady dyspozycyjności, rozwiązań zapewniających wierzycielowi przewagę nad dłużnikiem w tym postępowaniu. Znajduje to pełne usprawiedliwienie w funkcji postępowania egzekucyjnego mającego na celu realizację praw wierzyciela. Pozycja wierzyciela w stosunku do dłużnika ulega dalszemu wzmocnieniu przy egzekucji niektórych świadczeń podlegających szczególnej ochronie ze względów humanitarnych (np. alimentów lub rent mających taki charakter – zob. rozdział 24). Wynikające z mocy tytułu wykonawczego uprawnienia wierzyciela do prowadzenia egzekucji ze wszystkich części majątku dłużnika (art. 803 k.p.c.) doznają pewnych

ograniczeń, głównie ze względów humanitarno-społecznych i gospodarczych, w celu zapewnienia dłużnikowi i jego rodzinie środków niezbędnych do ich utrzymania się, możliwości osobistej pracy zarobkowej lub prowadzenia gospodarstwa rolnego (zob. pkt 11.2).

Będące w dyspozycji wierzyciela środki egzekucyjne muszą być stosowane proporcjonalnie do celu egzekucji. Chodzi o przeprowadzenie skutecznej egzekucji w sposób najmniej uciążliwy dla dłużnika (zob. art. 799 § 1 k.p.c.). W związku z tym nie można zajmować więcej ruchomości dłużnika ponad te, które są potrzebne do zaspokojenia egzekwowanej należności (art. 845 § 3 k.p.c.), dłużnik może żądać zawieszenia postępowania egzekucyjnego z części jego majątku, jeżeli egzekucja z innej części majątku dłużnika wystarcza na zaspokojenie wierzyciela (art. 799 § 2 k.p.c.), organ egzekucyjny umorzy postępowanie egzekucyjne na wniosek dłużnika, jeżeli wierzyciel jest w posiadaniu zastawu zabezpieczającego pełne zaspokojenie egzekwowanego roszczenia (art. 825 pkt 4 k.p.c.), dłużnik może żądać umorzenia postępowania egzekucyjnego obejmującego egzekucję z wynagrodzenia za pracę co do świadczeń wymagalnych w przyszłości, jeżeli uišci wszystkie świadczenia wymagalne i złoży do depozytu odpowiednią sumę wraz z umocowaniem komornika do jej podejmowania (art. 883 § 2 k.p.c.), jeżeli w tym samym postępowaniu ma być sprzedanych kilka nieruchomości lub kilka części jednej nieruchomości, a osiągnięta cena sprzedaży niektórych z nich wystarcza na zaspokojenie należności wierzyciela, komornik wstrzymuje przetarg pozostałych nieruchomości lub ich części i umarza postępowanie w tym zakresie (art. 979 k.p.c.), po przyjęciu wykazu majątku i odebraniu przyrzeczenia sąd zwolni dłużnika z aresztu, zastosowanego wobec niego z powodu wcześniejszego uchylenia się od tego obowiązku (art. 916, 917 § 1 k.p.c.), można żądać od dłużnika złożenia nowego wykazu majątku i przyrzeczenia dopiero po upływie roku od złożenia poprzedniego (art. 918¹ k.p.c.), komornik wstrzyma się z dokonaniem czynności, jeżeli przed jej rozpoczęciem dłużnik złoży niebudzący wątpliwości dowód na piśmie, że obowiązku swojego dopełnił albo że wierzyciel udzielił mu zwłoki (art. 822 k.p.c.). Zob. także uwagi *ad 2e* w pkt 5.2²⁸.

Ponadto Kodeks postępowania cywilnego zakazuje wierzycielowi podejmowania w postępowaniu egzekucyjnym czynności wyłącznie w celu szykanowania dłużnika. Jeżeli bowiem istnieją uzasadnione podstawy do przyjęcia, że wniosek wierzyciela o podjęcie określonych czynności egzekucyjnych, żądanie złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji w trybie art. 761 k.p.c. zostały złożone wyłącznie w celu szykanowania dłużnika, komornik może zobowiązać wierzyciela do uzasadnienia wniosku pod rygorem obciążenia go kosztem bezskutecznych czynności podjętych na skutek jego działań – niezależnie od wyniku sprawy. Poza tym komornik oddali taki wniosek wierzyciela, jeżeli w świetle

²⁸ Z literatury zob. M. Muliński, *Zasada nieobciążania ponad potrzebę strony biernej postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego*, Sopot 2017; K. Flaga-Gieruszyńska, *Przeciwdziałanie nadmiernej uciążliwości egzekucji i szykanowania dłużnika w świetle postanowień Kodeksu postępowania cywilnego [w:] Prawa wierzyciela a ochrona dłużnika...*, s. 99 i n.

okoliczności sprawy lub innych prowadzonych przeciwko temu samemu dłużnikowi postępowań egzekucyjnych jest wysoce prawdopodobne, że wniosek nie przyczyni się do zapewnienia prawidłowego toku egzekucji, a zachodzą jednocześnie uzasadnione podstawy do przyjęcia, że został on złożony wyłącznie w celu szykanowania dłużnika (art. 801 § 2 i 3 k.p.c.).

Ad 4. Zasada bezpośredniości w postępowaniu rozpoznawczym polega na tym, że sąd orzekający powinien bezpośrednio zapoznać się z całym materiałem procesowym sprawy, czyli żądaniami i twierdzeniami uczestników postępowania oraz dowodami. Zasada ta znajduje swój wyraz przede wszystkim w art. 235 k.p.c., według którego postępowanie dowodowe odbywa się co do zasady przed sądem orzekającym.

Ograniczenia zasady, o której mowa, w postępowaniu cywilnym podyktowane są głównie względami ekonomii procesowej i polegają na:

- 1) dopuszczalności przeprowadzenia dowodu przez sędziego wyznaczonego albo przez inny sąd – sąd wezwany (art. 235 k.p.c.);
- 2) możliwości przeprowadzenia dowodu na odległość w ramach posiedzenia zdalnego (art. 235 k.p.c.);
- 3) braku ciągłości rozprawy i wymaganiu, aby wyrok był wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku (art. 323 k.p.c.).

Zasada bezpośredniości z natury rzeczy znajduje zastosowanie głównie w postępowaniu rozpoznawczym, a zwłaszcza w procesie. Ma ona również ograniczone zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym. W szerszym zakresie zasada bezpośredniości wchodzi w grę przy posiedzeniach sądowych jawnych, wyznaczanych ze względu na potrzebę odbycia rozprawy albo wysłuchania stron lub innych osób (art. 766 k.p.c.). Jeżeli chodzi natomiast o komornika, za pewien przejaw tej zasady można uznać art. 3 ust. 2 u.k.s., według którego czynności w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym oraz inne ustawowe zadania komornik wykonuje osobiście. Wyjątkowo komornik może zlecić dokonanie niektórych czynności egzekucyjnych asesorowi komorniczemu lub upoważnić do ich dokonania aplikanta komorniczego (art. 98 ust. 2 i 3, art. 138 u.k.s.; zob. pkt 4.2).

Ad 5. Zasada koncentracji (skupienia) materiału procesowego rządzi kwestią, w jakim czasie powinien być w postępowaniu gromadzony materiał procesowy, czyli materiał faktyczny i dowodowy²⁹. Gromadzenie tego materiału nie może trwać *ad infinitum*, lecz musi mieć określone granice czasowe, niezbędne do realizacji postulatu szybkości postępowania. Ten odwieczny postulat znajduje wyraz w art. 6 EKPC, według którego każdy ma prawo do rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie, art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, przewidującego rozpatrzenie sprawy przez sąd bez nieuzasadnionej

²⁹ Szerzej E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958.